

Yabancılık Unsuru İçeren Eşya Taşıma Sözleşmelerinin Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun Madde 26/4 Çerçevesinde Tüketici Sözleşmesine Uygulanacak Hukuka Dair Hükümlerin Kapsamı Dışında Bırakılmış Olması Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation on the Exclusion of Contracts of Carriage of Goods Containing Foreign Element from the Scope of the Provisions of the Applicable Law to Consumer Contracts within the Framework of Article 26/4 of the Private International and International Civil Procedure Law

Özlem BURDURLU AHLAT^{*,**}

ÖZ

Küresel ticaretin işleyişi eşya taşımacılığı ile sağlanmaktadır. Dünya üzerinde kurulan eşya taşıma sözleşmeleri genel bir değerlendirmeye tâbi tutulduğunda, çoğunluğunun iki tarafının da tacir olduğu ticarî akitler olduğu anlaşılmaktadır. Bazen eşya taşıma sözleşmesine taraf olan eşya taşıyan kişi, bu sözleşmeyi akdederken meslekî veya ticarî amaçla hareket etmeyebilir. Böyle sözleşmeler mahallî hukuk düzenlerinde genel olarak tüketici işlemi olarak nitelendirilmektedir. Türk hukuku da 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun m. 3 (1-I)'de belirtilen türden taşıma sözleşmelerini tüketici işlemi olarak kabul etmektedir.

Yabancılık unsuru içeren tüketici sözleşmesine uygulanacak hukuk 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK) m. 26'da düzenlenmektedir. İlgili maddede, maddenin şartlarını taşıyan tüketici sözleşmelerinde hukuk seçimi ve hukuk seçiminin bulunmadığı hâlde uygulanacak hukukun tespiti hakkında hükümlere yer verilmiştir. Maddenin dördüncü fıkrasında maddî hukuk düzenlerinde tüketici işlemi olarak kabul edilen bazı sözleşmelere MÖHUK m. 26'nın uygulanmayacağı açıkça belirtilmiştir. Bunlar içerisinde paket tur sözleşmeleri haricindeki taşıma sözleşmeleri de sayılmaktadır. Bu bağlamda bir tarafının ticarî gaye olmaksızın tarafı olduğu eşya taşıma sözleşmeleri, MÖHUK m. 26'da tüketiciye uygulanacak hukuka dair hükümlerin kapsamı dışında tutulmuştur. Maddenin gerekçesinde, her ne kadar bir tarafının tüketici olduğu taşıma sözleşmelerinin

* Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı, oburdurlu@aku.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1890-8044.

** Değerli vakitlerini ayırarak çalışmayı değerlendiren ve görüşlerini bildiren editörler ile hakemlere saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Mevcut çalışma 5-6 Mart 2025 tarihinde Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde düzenlenen Tüketici Hukuku Sempozyumunda bir tebliğ olarak sunulmuş olup bildiri özetine Tüketici Hukuku Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı', (ed. Yasemin Durak/H. Gökçe Zabunoğlu), Kırıkkale Üniversitesi 2024, (s. 137-142) üzerinden erişmek mümkündür. Sempozyumda sunulan tebliğ ve tebliğe yönelik katkı ve öneriler doğrultusunda çalışma yeniden değerlendirilip genişletilerek mevcut makale oluşturulmuştur.

Sorumlu Yazar/Correspondence Author: Özlem BURDURLU AHLAT

E-posta/E-mail: oburdurlu@aku.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 18.02.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 16.05.2025

How to cite this article/Atif için: Özlem Burdurlu Ahlat, 'Yabancılık Unsuru İçeren Eşya Taşıma Sözleşmelerinin Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun Madde 26/4 Çerçevesinde Tüketici Sözleşmesine Uygulanacak Hukuka Dair Hükümlerin Kapsamı Dışında Bırakılmış Olması Üzerine Bir Değerlendirme' (2025) 31(1) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Havva Güzin Üçışık'a Armağan) 784-814. DOI: 10.33433/maruhad.1642325

de tüketici işlemi olarak kabul edildiği belirtilse de genel bir ifadeyle bu sözleşmelerin, MÖHUK m. 26 kapsamında değerlendirilmeyeceği belirtilmiştir. Bu açıdan MÖHUK'un ekonomik bağlamda zayıf konumda olan tüketicilere yönelik bazı menfaatleri dengeleyici yaklaşımının eşya taşıma sözleşmelerindeki tüketiciyi kapsamadığı anlaşılmaktadır.

MÖHUK m. 26'nın gerekçesinde ve MÖHUK'un kanunlaştırılmasında örnek alınan Roma Konvansiyonu ile Roma I Tüzüğü'nün hazırlık çalışmalarında söz konusu yaklaşımın sebepleri belirtilmektedir. Bu çalışmalarda uluslararası taşıma hukukunu düzenleyen ve pek çok devletin tarafı olduğu konvansiyonların zaten eşya taşıma ilişkilerini düzenleme altına aldığı ifade edilmektedir. Diğer bir ifadeyle MÖHUK'un, Roma Konvansiyonu'nun ve Roma I Tüzüğü'nün belirtilen türde ilişkilerde uygulanmasının halihazırda kısıtlı olacağı vurgulanmaktadır. Bu uluslararası konvansiyonların kapsamına girmeyen hâllerde de eşya taşıma sözleşmesine, sözleşme tipinin özellikleri gereği tüketici sözleşmelerinde benimsenen koruma mekanizmalarının uygulanmasının uygun olmadığı ifade edilmektedir. Aynı doğrultuda eşya taşıma sözleşmeleri açısından kanunda özel bir kural bulunduğu na da işaret edilmektedir.

Türkiye'nin de tarafı olduğu pek çok uluslararası taşıma hukuku konvansiyonu, yabancılık unsuru taşıyan eşya taşıma sözleşmelerinde çoğu hâlde uyumsuzlukları çözüme kavuşturmaktadır. Ne var ki konvansiyonların kapsamı dışında kalan taşınma eşyasının taşınması sözleşmesi gibi bazı eşya taşıma sözleşmesi tipleri de bulunmaktadır. Ayrıca, konvansiyonların kapsamında kalan taşıma sözleşmeleri açısından da taşıma ücretinin tespiti gibi bazı uyumsuzluk konuları hakkında konvansiyonlarda düzenleme bulunmayabilmektedir. Türk mahkemelerinde bu konulara ilişkin ihtilâflarda MÖHUK'un bağlama kurallarının uygulanması gerekmektedir. Şu hâlde Türk mahkemelerinde görülen davalarda MÖHUK m. 29 kapsamında eşya taşıma sözleşmelerine uygulanacak hukuka dair özel düzenleme dikkate alınacaktır. Fakat bu düzenlemede MÖHUK m. 26'da olduğu gibi taşıma ilişkisinin tüketici tarafı olan taşıtanı çeşitli açılardan koruyan bir yaklaşım mevcut değildir. Bununla birlikte, FedEx, UPS, DHL gibi ülkemizde de kurye taşımacılığı yürüten şirketler ile kurulan sözleşmelerde bu şirketlerin karşısında taşıma sözleşmesini ticarî amaçla akdetmeyen tüketici-taşıtanlar bulunabilir. Aynı şekilde uluslararası taşınma eşyasının taşınması sözleşmesini akdeden taraflardan birisi çoğu hâlde yalnızca ev eşyası taşıtmayı amaçlayan, ticarî gayeden uzak hareket eden bir gerçek kişidir. Böyle taşıma sözleşmelerinde sözleşmenin tacir olmayan tarafı, bölgesel veya küresel mercekte faaliyet gösteren taşımacılık şirketine karşı ekonomik ve hukukî açıdan zayıf konumda bulunabilecektir. Bu bağlamda MÖHUK m. 26'da uygulanacak hukukun tespiti konusunda sergilenen tüketiciyi koruyucu ve menfaatleri dengeleyici yaklaşımın uygulanması noktasında eşya taşıma sözleşmelerinin kapsam dışı tutulmuş olması yeniden değerlendirilmeye muhtaçtır.

Anahtar Kelimeler: Basit suç şüphesi, Makul şüphe, Kuvvetli suç şüphesi, Yeterli şüphe, Soruşturmanın başlaması, Edathy davası, Ön soruşturma.

ABSTRACT

Carriage of goods provides the functioning of the global trade. If carriage of goods contracts drawn up around the world were subject to a general evaluation, it would be concluded that the majority of them are commercial contracts in which both parties are merchants. Sometimes, however, a shipper may be a party to a carriage of goods contract for a non-professional or non-commercial purpose. Such contracts are generally considered as consumer transactions in local legal systems. In accordance, Turkish Law considers such carriage of goods contracts as consumer transactions as per Article 3 (1-1) of the Consumer Protection Law numbered 6502.

In terms of private international law, consumer contracts containing foreign element are regulated in Article 26 of The Code on International Private and Procedural Law numbered 5718. Although it is stated in the general justification of the article that some carriage contracts are considered as consumer transactions; the 4th paragraph of the article clearly indicates that the article will not be applied to carriage contracts, except for package tours. In this context, it should be noted that international transportation of passengers and goods are deprived of private international law's policy of protection and balance of interests towards the economically weak party of the contract, namely the consumer. During the codification of The Code on International Private and Procedural Law, the rationale behind this approach was based on the fact that in many cases international transportation law conventions regulate carriage of goods, deeming it unnecessary to include these types of contracts to the ambit of the article on applicable law to consumer contracts. It has also been stated that it is not suitable to apply the protection mechanisms adopted in consumer contracts to transport of goods, due to the certain characteristics of the contract. The same rationale was adopted in the Preamble of the Rome Convention and the Rome I Regulation, which were taken as examples in the codification of The Code on International Private and Procedural Law.

International transport law conventions, in most cases, apply to contracts of carriage of goods containing foreign element. However, some contracts such as furniture removal contracts and some issues such as determination of the transport fee do not fall under the scope of transport law conventions. In such cases, Turkish courts will refer to Article 29 regulating the law applicable carriage of goods contracts. However this Article does not adopt a special policy for protection of the weak party such as the one given in Article 26. However, companies such as FedEx, UPS, DHL, providing parcel delivery services, may contract with shippers who do not conclude contracts of carriage for commercial purpose. Likewise, in furniture removal contracts, one of the contracting parties is, in most cases, a real person who only aims to transport household goods to a destination located in another country and acts far from commercial purposes. Such cases may remain out of the scope of international transport law conventions and economically weak party of the contract may remain in a disadvantaged position against a locally or globally operating transport company. In this context, a re-evaluation must be considered for the exclusion of carriage of goods contracts from the scope of the application of the consumer-protective and interest-balancing approach of Article 26.

Keywords: Code on International Private and Procedural Law, Consumer Contract, Consumer Transaction, Carriage of Goods Contract, Transportation.

I. TÜRK MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUKU AÇISINDAN TÜKETİCİYİ KORUYUCU YAKLAŞIMININ GENEL ÇERÇEVESİ VE TÜKETİCİ SÖZLEŞMESİNİN ESASINA UYGULANACAK HUKUK

A. MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUKTA TÜKETİCİNİN KORUNMASI DÜŞÜNCESİ

Özel hukuk ilişkilerinde 19. yüzyılın başlarından bu yana sözleşme özgürlüğü, irade özgürlüğü gibi kavramlar hukukçuların ilgisini çekmiş ve hukuk düzenlemelerine yansıtılmıştır¹. Tarafların kendi ilişkilerini en iyi şekilde kendilerinin belirleyebileceği fikri temel alınmıştır². Öte yandan, zaman içerisinde bazı sözleşmelerde iktisadî açıdan güçlü tarafın sözleşmeyi kendi menfaatleri yönünde şekillendirebildiği, diğer akıt tarafın ise buna rıza göstermek durumunda kaldığı anlaşılmıştır³. Bu sebeple günümüzün hukukî düzenlemeleri açısından irade özgürlüğünün korunmasına mutlak surette sadık kalınması bir ölçüde geri planda bırakılmıştır. Akdin tarafları arasında çeşitli menfaatler çerçevesinde eşitlik ve adaletin sağlanması, özel hukuk alanında gözetilen diğer evrensel amaçlar hâline gelmiştir⁴. Bugün, tarafların yeterince eşit olmadığı ilişkilerde akdî eşitlik dengesinin kurulması için akdin zayıf tarafının korunması ve hukuk düzenince desteklenmesi de maddî hukuk adaletinin tesisine hizmet eden temel politikalarından birisi olarak kabul edilmiştir⁵.

Milletlerarası özel hukuk açısından bakıldığında klasik kanunlar ihtilâfı metodolojisinde bağlama kuralları, mekanik bir işleyişe sahip olup bağlama konusunu bir bağlama noktasına bağlayarak ilişkiyi çözüme kavuşturmaya yetkili olan hukuku işaret eder⁶. Bağlama kurallarının oluşturulması sırasında, yetkili hukukun ilişkiye hangi derece adil bir çözüm sunduğu veya yetkili hukukun sözleşmenin tarafları arasında gözettiği menfaatler ve bu menfaatlerin dengelenmesine yönelik yürütülen hukuk politikası ile doğrudan ilgilenilmemektedir⁷. Bu bağlamda, zayıf tarafın korunmasını içeren politikalar esasında bağlama kurallarının tesisi açısından dikkate alınmamaktadır⁸. Ancak zaman içinde Amerikan milletlerarası özel hukuk teorisyenlerinin de etkisiyle kanunlar ihtilâfı kurallarının

1 GÜLİN GÜNGÖR, *Milletlerarası Özel Hukukta Tüketicinin Korunması* (Tüketici) (Yetkin Yayınları 2000) 35; YEŞİM M. ATAMER, 'Tüketici Hukukunun Gelişimi: Dünü, Bugünü ve Yarını' (Tüketici) iç Ebru Ceylan (ed), *Tüketicinin Korunması Semineri* (Türkiye Adalet Akademisi Yayınları 2007) 21; HATİCE SELİN PÜRSELİM, 'Milletlerarası Özel Hukukta Tüketici Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk' (Uygulanacak Hukuk) iç Sibel Özel ve Mustafa Erkan (edr), *Milletlerarası Özel Hukukta Sözleşmesel Meseleler Konferansı Konferans Bildiri Kitabı* (On İki Levha Yayıncılık 2018) 73.

2 Atamer 'Tüketici' (n 1) 21.

3 Atamer 'Tüketici' (n 1) 22.

4 Hasan Seçkin Ozanoğlu, 'Tüketici Sözleşmeleri Kavramı (Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Maddi Anlamda Uygulanma Alanı)' (2001) 50(1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 55, 56.

5 Zheng Sophia Tang, *Electronic Consumer Contracts in the Conflict of Laws* (2nd Edition, Hart Publishing 2015) 4; VAHİT DOĞAN, 'Milletlerarası Özel Hukukta Zayıf Akıt Tarafın Korunması' (Koruma) (1995) 15(1-2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 21, 22; PÜRSELİM, 'Uygulanacak Hukuk' (n 1) 73.

6 Tang (n 5) 4; Walter Wheeler Cook, 'The Logical and Legal Bases of the Conflict of Laws' (1924) 33(5) Yale Law Journal 457, 459; David F. Cavers, 'A Critique of the Choice-Of-Law Problem' (1933) 48(2) Harvard Law Review 173, 173.

7 Cook (n 6) 459; Cavers (n 6) 173; Willis L. M. Reese, 'Conflict of Laws and the Restatement Second' (1963) 28 Law and Contemporary Problems 679, 683 ff.; Edoardo Vitta, 'The Impact in Europe of the American "Conflicts Revolution"' (1982) 30(1) American Journal of Comparative Law 1, 1.

8 Cook (n 6) 459; Cavers (n 6) 173.

mekanik işleyişi, bazı özellik taşıyan sözleşmelerde yumuşatılmıştır⁹. Akdin müzakeresinde bir tarafın zayıf konumda bulunması, taraflar arasındaki menfaat dengesinin gözetilmesi için söz konusu tarafın korunmasına yönelik bir yaklaşımın benimsenmesi gereği ve bu doğrultuda maddî hukuk adaletinin de dikkate alınmasına ihtiyaç duyulması belirtilen yaklaşımın gerekçesidir¹⁰.

Zayıf tarafın korunmasını gerektiren sözleşmelerin başında tüketici sözleşmeleri gelmektedir. Tüketiciler artan bir hızla son yıllarda bir ülkenin sınırını aşan satım ve hizmet teminini içeren işlemlerin tarafı olmaktadır. Milletlerarası özel hukuk açısından da tüketicilerin tarafı oldukları söz konusu ilişkilere uygulanacak hukukun belirlenmesinde ve mahkemelerin yetkisinin tayininde onları koruyucu yaklaşımların dikkate alınması gerekmiştir¹¹. Tüketiciler, bölgesel veya küresel mercekte ticarî faaliyet gösteren tacirler karşısında, özellikle de elektronik ve dijital ortamlarda yapılan işlemlerde müzakere şartlarında yeterince etkili olamayabilmektedir¹². Bazen de hangi hukukî düzenlemelerin uygulanacağı konusuna yeterince ilgili değillerdir¹³. Bu durum karşısında tüketicilere genel işlem şartları içeren bazı standart sözleşmeler sunulabilmekte, bu sözleşmelerin içerisinde de tacirin lehine olduğu değerlendirilen hukuk seçimi şartları ile yetki veya tahkim şartları yer alabilmektedir¹⁴. Kimi zaman tacirin yönlendirmesiyle akitte seçilen hukuk, tüketiciyi korumakta yetersiz kalan bir devletin hukuku da olabilmektedir¹⁵. Hukuk seçiminde veya uyumsuzluğu çözecek mercinin tespitinde tüketicinin müzakere kabiliyetinin sınırlı olduğu ve hatta çoğu durumda hiç olmadığı dikkate alınırsa, yabancılık unsuru taşıyan tüketici işlemlerinde milletlerarası özel hukuk açısından da tüketici lehine bazı koruma mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmiştir¹⁶. Tüketici

9 Cavers (n 6) 173-208; Reese (n 7) 683 ff.; Vitta (n 7) 11.

10 Cavers (n 6) 11.

11 Carla Joustra, 'Cross-Border Consumer Complaints in Private International Law' (1992) 15(4) Journal of Consumer Policy 431, 431; Gülören Tekinalp, *Milletlerarası Özel Hukuk: Bağlama ve Usul Hukuku Kuralları* (Vedat Kitapçılık 2020) 335; Gülüm Bayraktaroglu Özçelik, 'Yabancı Unsurlu Tüketici Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisinin Tayini' (2014) 63(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 833, 835; Güngör 'Tüketici' (n 1) 25; Ergin Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (23. Bası, Beta 2021) 354.

12 Michael Wilderspin, 'Article 6: Consumer Contracts' in Ulrich Magnus and Peter Mankowski (eds), *European Commentaries on Private International Law (ECPII) Vol. II (Rome I Regulation)* (Sellier European Publishers 2017) 455; Francesca Ragno, 'The Law Applicable to Consumer Contracts under the Rome I Regulation' (Consumer) in Franco Ferrari and Stefan Leible (eds), *Rome I Regulation: The Law Applicable to Contractual Obligations in Europe* (Sellier European Law Publishers 2009) 129; Güngör 'Tüketici' (n 1) 21; Tekinalp (n 11) 336; Gülin Güngör, 'Tüketicinin Mutad Meskeni Hukuku "Düşünsel Temeller"' (Düşünsel Temeller) (2008) 57(2) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 115, 116; Sibel Özel, Mustafa Erkan, Hatice Selin Pürselim ve Hüseyin Akif Karaca, *Milletlerarası Özel Hukuk* (3. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2024) 442; Zeynep Çalışkan, '5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un 26. Maddesine Göre Tüketici Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk' (2008) 28(1-2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 27, 28; Bayraktaroglu-Özçelik (n 11) 834; Yeşim M. Atamer, 'Devletler Özel Hukukunda Tüketicinin Korunması' (Koruma) (1996) 55(1-2) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 421, 422.

13 Güngör 'Tüketici' (n 1) 22; Çağlar Özel, *Tüketicinin Korunması Hukuku* (8. Bası, Seçkin Yayınları 2023) 44-45.

14 Pürselim 'Uygulanacak Hukuk' (n 1) 76.

15 Güngör 'Tüketici' (n 1) 25.

16 Wilderspin (n 12) 455; Çalışkan (n 11) 28; Ali Gümrah Toker, '5718 sayılı MÖHük'ta Düzenlenen Tüketicinin Korunmasına Yönelik Hükümler' (2016) 81(3) İzmir Barosu Dergisi 11, 14; Vahit Doğan, 'Tüketici Akitlerine Uygulanacak Hukukun Tespiti' (Tespit) (1996) 5(1-2) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 153, 161; Hacı Can, Deniz Ergene, Ferit Çağdaş Şahan ve Esra Öztürk, *Milletlerarası Özel Hukuk* (7. Bası, Adalet 2025) 586-587; Güngör 'Tüketici' (n 1) 25; Aysel Çelikel ve B. Bahadır Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk* (18. Bası, Beta 2024) 425.

lehine geliştirilen koruma mekanizmalarının milletlerarası özel hukuk açısından taraf menfaatine hizmet ettiği, yine bu doğrultuda da milletlerarası özel hukuk hakkaniyetini tesis edici nitelikte olduğu ifade edilmektedir¹⁷.

Tüketicinin mahallî hukuk düzenlerinde çeşitli norm düzenlemeleri ile korunması uzun soluklu bir arka plana sahip ise de¹⁸ milletlerarası özel hukuk açısından tüketicileri koruyucu imkânların pozitif düzenlemelere yansıtılması görece daha yenidir¹⁹. Avrupa Birliği Hukuku açısından ilk defa 19 Haziran 1980 tarihli Sözleşmeden Doğan Borç İlişkilerine Uygulanacak Hukuka Dair Roma Konvansiyonu (Roma Konvansiyonu)²⁰’nda yabancılik unsuru taşıyan tüketici sözleşmelerine²¹ uygulanacak hukuka yönelik özel bir hüküm yer almıştır. Bu hükmün güncel hâli, akıt devletlerde Roma Konvansiyonu’nun yerini almak üzere kabul edilen “17 Haziran 2008 tarihli Sözleşmeden Doğan Borç İlişkilerine Uygulanacak Hukuka Dair Roma I Tüzüğü” (Roma I Tüzüğü)²²’nde bulunmaktadır. MÖHUK’un²³ da genel gerekçesinde, kanunlaştırma çalışmaları sürecinde Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üye olma isteği ile mevzuatın, Birliğin mevzuatı ile uyumlaştırılması amacı çerçevesinde özellikle sözleşmeye uygulanacak hukukun düzenlenmesinde Roma Konvansiyonu ile Roma I Tüzüğü hükümlerinden etkilenildiği ifade edilmiştir²⁴. Açıklanan doğrultuda bu düzenlemelerden esinlenilerek MÖHUK m. 26’da tüketici sözleşmelerine uygulanacak hukuka dair özel bir bağlama kuralına yer verilmiştir.

B. MÖHUK M. 26 KAPSAMINDA TÜKETİCİ SÖZLEŞMESİNDE ESASA UYGULANACAK HUKUKUN TESPİTİ

1. Tarafların Hukuk Seçimi

MÖHUK m. 26(1)’de tüketici sözleşmeleri, “*meslekî veya ticarî olmayan amaçla mal veya hizmet ya da kredi sağlanmasına yönelik*” sözleşmeler olarak belirtilmiştir²⁵. Maddenin devamında tüketici

17 Günseli Öztekin Gelgel, *Türk Devletler Özel Hukukunda Tüketici Akitlerine İlişkin Sorunlar* (Sorunlar) (Filiz Kitabevi 2000) 54.

18 Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Fatma Zeynep Altiner Yolcu, ‘Tüketicinin Korunması Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Bu Gelişimin Türk Hukukuna Yansıması’ (2018) 24(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 1111, 1111 ff; Kutlu Köycü, *Tüketicinin Korunması: Dün, Bugün, Gelecek* (Yetkin Yayınları 2023) 21 ff; Şebnem Akipek ve İlhan Kara, *Tüketici Hukuku Ders Kitabı* (2. Bası, Yetkin Yayınları 2023) 15 ff; Murat Aydoğdu ve Nalan Kahveci, *Tüketici Hukuku Dersleri* (Adalet Yayınevi 2021) 44-49. Türk hukukunda tüketici işlemi ve tüketicinin korunması hakkında bkz. Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 6502, Kabul Tarihi: 07.11.2013, RG 28.11.2013/28835.

19 Bilgi için bkz. Doğan, ‘Tespit’ (n 16) 155; Atamer ‘Koruma’ (n 12) 423-424.

20 Official Journal of the European Union (OJ) 26.01.1998 C. 27/34.

21 Tüketici sözleşmelerinde yabancılik unsurunun tespiti hakkında bkz. Öztekin-Gelgel ‘Sorunlar’ (n 17) 53.

22 OJ 04.07.2008 L. 177/6.

23 Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 5718, Kabul Tarihi: 27.11.2007, RG 12.12.2007/26728.

24 Bkz. ‘Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun Tasarısı ile Adalet Komisyonu Raporu (1/1231)’ <<https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss1324m.htm>> accessed 10 October 2024.

25 Tanımın tartışılması hakkında bkz. Özel, Erkan, Pürselim ve Karaca (n 12) 444-445; Tokar (n 16) 25 ff.

sözleşmelerinde taraflarca hukuk seçimi yapılabileceğine yer verilmiştir. Bu bağlamda taraflar bir kısıtlama olmaksızın herhangi devletin hukukunu seçilebilecektir²⁶. Aynı zamanda hukuk seçimini diledikleri zamanda değiştirebilecek, seçimin sözleşmenin yalnızca bir kısmına uygulanmasına karar verebileceklerdir²⁷.

Tüketici sözleşmelerinde hukuk seçimine dair yer verilen kural, tarafları büyük ölçüde serbest bırakıyor izlenimi uyandırır da tüketiciyi gözetken bazı sınırlamalara da yer verilmiştir. Öncelikle, taraflarca herhangi bir devletin hukukunu seçilebilecek ise de tüketicinin mutad meskeni hukukunun emredici hükümlerince tüketiciye sunulan asgarî korumanın saklı tutulacağı belirtilmiştir. Tüketicinin yaşadığı, günlük faaliyetlerini icra ettiği, sosyal, ekonomik yaşamına katıldığı yerin hukukunun onun en iyi bildiği hukuk olduğu ve bu hukukun onun menfaatlerini en iyi derecede gözetiyor olduğu fikrinden hareket edilmiştir²⁸. Diğer bir ifadeyle, seçilen hukuk, tüketicinin penceresinden bakıldığında onun konumunu daha avantajlı kılıyor, ona yönelik daha etkili bir koruma mekanizması sunuyorsa herhangi bir sınırlandırmaya bağlı olmadan ilişkiye tatbik edilecektir²⁹.

Tarafların hukuk seçimlerini açık veya örtülü olarak yapmaları yönünden kuralda herhangi bir açık tespit bulunmamıştır. Hukuk seçiminin açık yapılabilmesi hususunda herhangi bir tereddüt söz konusu değil ise de örtülü hukuk seçiminin mümkün olup olmadığı hakkında fikir birliği bulunmamaktadır. Bir görüş, tüketici sözleşmeleri yönünden örtülü hukuk seçiminin kabulünün tüketici sözleşmelerinin karakterine uygun olmadığını, örtülü hukuk seçimine izin verilmesinin zayıf tarafın korunması amacına hizmet etmediğini savunmaktadır³⁰. Öte yandan, diğer bir görüş madde kapsamında açıkça belirtilmemiş ise de örtülü hukuk seçiminin yasaklanmadığını, bunun mümkün olduğunu ifade etmektedir³¹. Üçüncü bir görüşe göre ise örtülü hukuk seçimi ile seçilen hukukun,

26 Çeşitli mahalli hukuk düzenlerinde tüketici sözleşmesi gibi zayıf tarafın korunmasının ön planda olduğu sözleşmelerde tarafların hukuk seçiminde bulunması imkânının yalnızca bazı hukuk düzenlerinin seçimi yönüyle kısıtlanması veya tamamen kaldırılması da söz konusu olmuştur. Örneğin İsviçre hukukunda m. 120(2) çerçevesinde tüketici akitlerinde hukuk seçimi açıkça yasaklanmıştır. Konu hakkında ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan 'Koruma' (n 5) 25-27; Doğan 'Tespit' (n 16) 162-163; Atamer 'Koruma' (n 12) 437; Öztekin-Gelgel 'Sorunlar' (n 17) 94 ff.

27 Toker (n 16) 24; Güngör G, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku* (5. Bası, Yetkin 2025) 209.

28 Mutad mesken kavramı hakkında bkz. Toker (n 16) 34. Ayrıca bkz. Pürselim 'Uygulanacak Hukuk' (n 1) 85; Gülseli Öztekin-Gelgel, 'Topluluk Bünyesinde Hukukların Uyumlaştırılması ve Tüketicinin Korunması' (Koruma) iç Prof. Dr. Nihal Uluoçaklı Armağan (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi 1999) 109; Arslan İ, *Milletlerarası Özel Hukukta Mutad Mesken Kavramı* (On İki Levha 2014) 47 ff.

29 Tekinalp (n 11) 336; Vahit Doğan, Alper Çağrı Yılmaz ve Lale Ayhan İzmirlir, *Milletlerarası Özel Hukuk* (9. Bası, Savaş Yayınevi 2023) 427; Toker (n 16) 32; Doğan 'Tespit' (n 16) 165.

Seçilen hukukun emredici hükümleri ile hukuk seçimi yapılmamış olsaydı objektif bağlama kuralına göre uygulanacak olan hukukun emredici hükümlerinin kıyaslanması ve hangisinin tüketici için lehe olduğunun tespit edilmesi gerekir. Belirtilen türden kıyaslamaların nasıl yapılacağı, hükümlerin tek tek mi, toplu olarak mı kıyaslanacağı, yoksa hüküm gruplarının eşleştirilerek lehe olan yönünden tercihte mi bulunulacağı hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan, Yılmaz ve Ayhan-İzmirlir (n 29) 428-429; Doğan 'Koruma' (n 5) 28-30; Doğan 'Tespit' (n 16) 164 ff; Doğa Elçin *Milletlerarası Unsurlu Bireysel ve Toplu İş Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk* (Adalet Yayınevi 2012) 98 ff.

30 Çalışkan (n 11) 41.

31 Toker (n 16) 24, 35. Roma I Tüzüğü hakkında benzer yönde bkz. Peter Stone, *Stone on Private International Law in the European Union* (4th Edition, Edward Elgar Publishing 2018) 501.

eğer tüketicinin mutad meskeni hukukuna nazaran tüketiciyi daha çok koruyan bir yaklaşımı varsa, bu hukukun ilişkiye uygulanmasının kabul edilmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır³².

Son olarak, MÖHUK m. 26(1)'de tüketici sözleşmelerinde hukuk seçimine dair hükümlerin uygulanmasında, maddenin ikinci fıkrasının şartlarının aranıp aranmayacağı hakkında herhangi bir belirleme yer almamıştır. Diğer bir ifadeyle ilk fıkrada belirtilen hukuk seçimi imkânının ve kısıtlamalarının sadece MÖHUK m. 26(2)'de tarif edilen tüketici sözleşmeleri açısından mı mümkün olduğu, maddenin ifadesinden doğrudan anlaşılammaktadır. Öğretide bazı yazarlar MÖHUK m. 26(2)'de tarif edilen, aşağıda özelliklerine yer verilecek türdeki tüketici sözleşmelerinde ancak, MÖHUK m. 26(1)'e göre hukuk seçiminin değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir³³. Zira MÖHUK m. 26, tüketici sözleşmelerine dair özel bir hükümdür ve bu hüküm esasında ikinci fıkranın şartlarını taşıyan tüketici sözleşmeleri için getirilmiştir³⁴. İkinci fıkranın şartlarını taşımayan tüketici sözleşmelerine ise MÖHUK m. 24'te yer verilen sözleşmeye uygulanacak hukuka dair genel hüküm tatbik edilmelidir³⁵. Buna karşın Şanlı, Esen ve Ataman-Fıganmeşe tarafından MÖHUK m. 26(1)'in her tür tüketici sözleşmesine uygulanacağı, bu fıkrada belirtilen hukuk seçimine dair kuralın m. 26(2)'nin şartlarını taşıyan tüketici sözleşmeleri ile sınırlı bırakılmayacağı belirtilmiştir³⁶.

2. Hukuk Seçiminin Bulunmadığı veya Geçerli Olmadığı Tüketici Sözleşmelerinde Objektif Bağlama Kuralına Göre Uygulanacak Hukukun Belirlenmesi

Milletlerarası özel hukukta belirli tip tüketici akitlerinde tüketici açısından, hayatını sürdürdüğü yerin standartları kapsamında bir korumanın oluşturulması gerektiği fikrinden hareketle tüketicinin mutad meskeni hukukunun bu sözleşmeden doğan ihtilâflara uygulanması prensibi benimsenmiştir³⁷. Özellikle tüketicinin günlük ilişkilerini yürüttüğü pazardaki işlemlerde tüketicinin daha edilgen konumda olduğu, bir başka hukukun uygulanabileceğini beklemediği ifade edilebilir³⁸. Böyle işlemler açısından tüketicinin mutad meskeninin sözleşmeye uygulanması, tüketicinin ve kamunun olağan beklentisi, ekonomik düzenin gereklilikleri ile de uyumludur³⁹. Dolayısıyla, tüketici sözleşmelerinde hukuk seçiminde bulunulmadığı hâllerde bazı tür tüketici ilişkileri açısından tüketicinin mutad meskeni hukukunun ilişkiden doğan ihtilâflara uygulanması gerektiği kabul edilmiştir.

Tüketicinin mutad meskeni hukukunun uygulanacağı tüketici sözleşmelerinin özelliklerine MÖHUK m. 26(2)'de yer verilmiştir. MÖHUK m. 26(2)'nin ifadesine göre bu hukukun uygulanabilmesi için

32 Özel, Erkan, Pürselim ve Karaca (n 12) 447; Pürselim, 'Uygulanacak Hukuk' (n 1) 84.

33 Zeynep Derya Tarman, 'Milletlerarası Özel Hukukta Tüketicinin Korunması' (2019) 39(1) Public and Private International Law Bulletin 325, 333; Tokar (n 16) 27-28. Ayrıca bkz. Berk Demirkol, 'Türk Milletlerarası Özel Hukuk Sisteminde Tüketicilere İlişkin Hükümlerin Kapsamı' iç Kemal Şenocak (ed), *Asoscongress Alanya 4. Uluslararası Hukuk Sempozyumu Tam Metin Kitabı* (Asos Yayınevi, 2018) 220-221.

34 Tarman (n 33) 333. Tokar (n 16) 14.

35 Tarman (n 33) 333; Tokar (n 16) 14.

36 Cemal Şanlı, Emre Esen ve İnci Ataman Fıganmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk* (11. Bası, Beta Yayıncılık 2024) 361.

37 Güngör, 'Düşünsel Temeller' (n 11) 121; Güngör, 'MÖH' (n 27) 210; Çalışkan (n 11) 42; Çelikel ve Erdem, (n 16) 427; Can, Ergene, Şahan ve Öztürk, (n 16) 589; Nomer (n 11) 355-356.

38 Atamer 'Koruma' (n 12) 429.

39 Güngör, 'Düşünsel Temeller' (n 11) 123; Özel, Erkan, Pürselim ve Karaca (n 12) 442-443.

“Sözleşme, tüketicinin mutad meskeninin bulunduğu ülkede, ona gönderilen özel bir davet üzerine veya ilân sonucunda kurulmuş ve sözleşmenin kurulması için tüketici tarafından yapılması gerekli hukukî fiiller bu ülkede yapılmış veya diğer taraf veya onun temsilcisi, tüketicinin siparişini bu ülkede almış veya ilişkinin bir satım sözleşmesi olması hâlinde, satıcı tüketiciyi satın almaya ikna etmek amacıyla bir gezi düzenlemiş ve tüketici de bu gezi ile bulunduğu ülkeden başka ülkeye gidip siparişini orada vermiş, olmalıdır.”

MÖHUK m. 26(2)'de yer verilen kural, üç ihtimali düzenlemektedir. İlk iki ihtimalde tüketicinin mutad mesken ülkesinde ona yöneltilen bir davet veya ilan bulunmakta ya da sipariş yine bu ülkede alınmakta, sözleşmenin kurulmasına dair işlemler bu ülkede tamamlanmaktadır. Tüketicilerin mutad meskeninin bulunduğu ülkede kurulan satım veya hizmet temini sözleşmelerinin maddenin kapsamında olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca örneğin, tüketicieye sunulan bir gazete ilanı, adresine gönderilen bir katalog üzerinden tüketicinin beğenip bir ürün almak istemesi, tüketicieye yönelen ve ulusal kanallarda yayınlanan televizyon reklamlarında bir ürünü beğenip sipariş etmesi MÖHUK m. 26(2) çerçevesinde düzenlenen ilk ihtimal içerisinde değerlendirilecektir⁴⁰. İlâveten tüketicinin mutad meskeni ülkesindeki tüketici kitlesi hedef alınarak düzenlenmiş çeşitli ilan, kampanya ve ürün, hizmet tanıtım bilgileri içeren bir web sitesi üzerinden verilen sipariş de bu madde kapsamındadır⁴¹.

İkinci ihtimalin tipik örneğini Türkiye’de kurulan fuar, panayır, sergi, müzayede gibi yerlerde satıcıların ürünlerini tanıtır tüketicilerin beğenisine sunmaları üzerine tüketici tarafından verilen siparişler oluşturmaktadır⁴². Son ihtimalde ise satıcı tarafından düzenlenen bir gezi çerçevesinde tüketici, mutad meskeni ülkesinden bir başka ülkeye götürülmekte ve orada satım konusu malı görüp beğenerek o ülkede siparişini vermektedir⁴³. Böyle bir gezinin, malın gösterilmesi ve satım amacına yönelik olması kuralın uygulanması açısından önemli bir kriterdir⁴⁴. Tüketicinin diğer ülkedeki satış noktasına bizzat götürülmesi satıcı tarafından gerçekleştirilme de sözleşme, satıcının insiyatifi ve teşviki ile bir başka ülkede kurulmaktadır⁴⁵.

MÖHUK m. 26(2)'nin kapsamına giren hâller tüketicinin kendi mutad meskeninin onu takip etmesi gereken, onu koruması gereken hâller olarak değerlendirilmiştir⁴⁶. Sayılan durumlarda tüketicinin sözleşmenin şartlarının belirlenmesinde daha edilgen olduğu varsayılmış, bir başka devlet hukukunun ilişkiye uygulanmasının onun korunmaya değer beklentileri ile uyum sağlamayacağı düşünülmüştür⁴⁷. Bu bağlamda mutad meskeninin onu takip ettiği veya etmesi gerektiği sonucuna

40 Çalışkan (n 11) 43; Tarman (n 33) 336; Toker (n 16) 42-43; Atamer ‘Koruma’ (n 12) 429; Özel, Erkan, Pürselim ve Karaca, (n 12) 450.

41 Tarman (n 33) 336; Toker (n 16) 43.

42 Çalışkan (n 11) 44; Tarman (n 33) 337; Atamer ‘Koruma’ (n 12) 430-431.

43 Öztekin-Gelgel ‘Sorunlar’ (n 17) 66.

44 Çalışkan (n 11) 44; Öztekin-Gelgel ‘Sorunlar’ (n 17) 65-66.

45 Atamer ‘Koruma’ (n 12) 431.

46 Toker (n 16) 29; Doğan ‘Tespit’ (n 16) 166.

47 Atamer ‘Koruma’ (n 12) 429.

varılmıştır⁴⁸. Maddede yer verilen şartları sağlamayan tüketici sözleşmelerinde ise milletlerarası özel hukuk açısından tüketici, özel olarak korunmaya değer görülmemiştir. Belirtilen sözleşmelerde uygulanacak hukukun MÖHUK m. 24'te yer alan sözleşmeye uygulanacak hukuk hakkındaki genel kurala göre belirlenmesi gerekecektir.

C. MÖHUK M. 26(4) ÇERÇEVESİNDE TÜKETİCİ SÖZLEŞMESİNE UYGULANACAK HUKUKA DAİR KURALIN DIŞINDA BIRAKILAN SÖZLEŞMELER VEEŞYA TAŞIMA SÖZLEŞMELERİNİN KURALIN DIŞINDA BIRAKILMASININ GEREKÇELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. MÖHUK m. 26(4) Çerçevesinde Tüketici Sözleşmesine Uygulanacak Hukuka Dair Kuralın Dışında Bırakılan Sözleşmeler

MÖHUK m. 26(4)'te tüketici sözleşmesine uygulanacak hukuku düzenleyen özel kuralın esasında bazı tüketici ilişkisi niteliği taşıyan sözleşmelere uygulanmayacağı belirtilmiştir. İlgili fıkraya göre “*paket turlar hariç, taşıma sözleşmeleri ve tüketiciye hizmetin onun mutad meskeninin bulunduğu ülkeden başka bir ülkede sağlanması zorunlu olan sözleşmeler*” hükmün kapsamı dışında tutulmuştur. Hükümde esasında tüketici işlemi niteliği taşıyan iki sözleşme kategorisi belirtilmiştir. İlk kategoride aşağıda ele alacağımız paket turlar haricindeki taşıma sözleşmeleri, ikinci kategoride ise tüketiciye hizmetin onun mutad meskeni ülkesinin dışında sağlanmasının zorunlu olduğu sözleşmeler yer almaktadır. İkinci grupta yer alan tüketici sözleşmelerinde tüketicinin, hizmetin tamamen farklı bir ülkede sağlanacağını bildiği belirtilmektedir⁴⁹. Örneğin kişinin yabancı bir ülkede dil öğrenimi görmek için kendi ülkesinde bir dil kursu paketi satın aldığında, hizmetin tamamen farklı bir ülkede sağlanacağını önceden kabul ettiği için ilişkiye kendi mutad mesken hukukunun uygulanmasını beklemeyeceği, bu sebeple kuralın koruyucu kapsamı dışında bırakıldığı belirtilmektedir⁵⁰.

M. 26(4)'ün kapsamındaki ilk gruptaki tüketici sözleşmelerini ise, yolcu ve eşyanın taşınmasını içeren taşıma sözleşmeleri oluşturmaktadır. Paket turların⁵¹ haricindeki taşıma sözleşmeleri, maddenin içeriği ve gerekçesi incelendiğinde tüketici işlemi niteliği taşıyabilecek ilişkiler olarak değerlendirilmiş

48 Atamer 'Koruma' (n 12) 429.

49 Mario Giuliano and Paul Lagarde, 'Report on the Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations' (Giuliano ve Lagarde Raporu) Article 5 Note 5 <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31980Y1031%2801%29>> accessed 10 October 2024. Ayrıca bkz. Öztekin-Gelgel 'Sorunlar' (n 17) 64; Adrian Briggs, *Private International Law in English Courts* (Oxford University Press 2014) 565-566.

50 Giuliano ve Lagarde Raporu Article 5 Note 5; Öztekin-Gelgel 'Sorunlar' (n 17) 64; Briggs (n 49) 565-566.

51 Paket turlar, MÖHUK'un gerekçesinde “*taşıma ve konaklama ücreti dâhil tek fiyat uygulanan*” ve madde kapsamında tüketici sözleşmesi olarak değerlendirilen sözleşme olarak tanımlanmıştır. Seyahat ve turizm kapsamında hem taşımacılık hem de konaklama faaliyetinin bir arada gerçekleştirildiği sözleşmeler paket tur sözleşmeleridir. Paket turların tüketici sözleşmesine uygulanacak hukuka dair MÖHUK m. 26 kapsamında olduğu belirtilmiştir. Yabancılık unsuru taşıyan paket tur sözleşmeleri çalışma konusunun kapsamı içerisinde değerlendirilemeyeceğinden ayrıntılı bilgi için bkz. Burcu İrge Erdoğan, 'Milletlerarası Özel Hukukta Deniz Yoluyla Yolcu Taşıma Sözleşmesine İlişkin Genel Değerlendirme' (2017) 37(2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 651, 669-670; Atamer 'Koruma' (n 12) 428-429; Zhen Chen, 'The Tango Between Art. 17(3) Brussels Ibis and Art. 6(4)(b) Rome I under the Beat of Package Travel Directive' (2021) 28(6) Maastricht Journal of European and Comparative Law 878, 878-899.

ise de kanun koyucu tarafından, bilinçli olarak, maddenin uygulama kapsamı dışında bırakılmak istenmiştir. MÖHUK'un gerekçesi incelendiğinde “*taşıma sözleşmelerinin çok sayıda milletlerarası konvansiyona tâbi olduğu*” ve bu konvansiyonların dışında kalan hâllerde uygulanmak üzere ayrıca “*eşya taşıma ilişkileri açısından MÖHUK m. 29’da eşya taşıma sözleşmelerine uygulanacak hukuka dair özel bir kuralın bulunduğu*” ifade edilmiştir. Belirtilen gerekçelerle bu ilişkilerin tüketici sözleşmesine dair MÖHUK m. 26 çerçevesine dahil edilmesinden imtinâ edilmiştir⁵². Bu bağlamda yolcu ve eşya taşıma sözleşmeleri, tüketici ilişkisi vasfı taşısa dahi MÖHUK m. 26’nın uygulama alanına girmeyecektir. Bu sözleşmelere uluslararası konvansiyonların kapsamı içerisinde kalan hâller haricinde eşya taşıma sözleşmeleri için MÖHUK m. 29, yolcu taşıma sözleşmeleri için ise MÖHUK m. 24’te belirtilen genel kural uygulanacaktır.

MÖHUK ile benzer hükümleri içeren, MÖHUK’un gerekçesinden de anlaşıldığı üzere hazırlık çalışmalarında örnek alınan Roma Konvansiyonu m. 5(4) ve Roma I Tüzüğü m. 6(4)’te de aynı şekilde, tüketici sözleşmesine uygulanacak hukuka dair kuralın taşıma sözleşmelerini kapsamadığına dikkat çekilmiştir. Roma Konvansiyonu’na dair Giuliano/Lagarde Raporu’nda⁵³ ve Roma I Tüzüğü’nün Önsözü’nün 32. maddesinde bu durumun gerekçesi yer almıştır. Roma Konvansiyonu açısından “*taşıma sözleşmelerinin özel bir karakter taşıdığı, bu özel karakter sebebiyle de tüketici sözleşmelerine yönelik özel koruma mekanizmalarının taşıma sözleşmelerine uygulanmalarının uygun olmadığı*” belirtilmiştir. Roma I Tüzüğü açısından da yine taşıma sözleşmesinin özel karakterine vurgu yapılmış ve yolcu taşımaları için de daha spesifik bir koruma mekanizmasının öngörülmesi gerektiği ifade edilmiştir. Nitekim Roma I Tüzüğü’nde eşya taşıma sözleşmelerinin yanı sıra yolcu taşıma sözleşmelerine uygulanacak hukuka dair özel bir bağlama kuralına da yer verilmiştir.

2. Eşya Taşıma Sözleşmelerinin Tüketici Sözleşmesine Uygulanacak Hukukun Dışında Bırakılmasına Dair Gerekçelerin Değerlendirilmesi

a. “Halihazırda Uluslararası Taşıma Konvansiyonlarının Tüketici İşlemi Niteliği Taşıyan Eşya Taşıma İlişkilerine Uygulandığı” Mülahasasının İncelenmesi

aa. Türkiye’nin Tarafı Olduğu Taşıma Hukukuna Dair Uluslararası Anlaşmalar Rejimi

Uluslararası ticaretin işleyişi için vazgeçilmez bir konuma sahip olan eşya taşımacılığının hukukî boyutu hakkında küresel düzeyde yeknesak kural oluşturmak maksadıyla karayolu, havayolu, demiryolu, denizyolu ve iç su yolu taşımacılığını konu alan uluslararası anlaşmalar akdedilmiştir. Türkiye’nin de içinde bulunduğu Kıta Avrupası Hukuk Sistemi’ni benimseyen devletlerde bu anlaşmaların pek çoğu yürürlüktedir. Bu anlaşmalar yabancılık unsuru taşıyan eşya taşıma ilişkilerinde taşıyıcının sorumluluğu konusunda adeta yeknesak bir hukuk düzeni oluşturmuştur.

52 Bu noktada belirtilmelidir ki MÖHUK’un gerekçesini içeren Adalet Komisyonu Raporu incelendiğinde MÖHUK’un Tasarısı’nda tüketici sözleşmelerine uygulanacak hukuka dair düzenlemenin m. 25’te yer aldığı, benzer şekilde konu kapsamında ele alınacak olan eşya taşıma sözleşmelerine dair hükmün ise m. 28’de bulunduğu anlaşılmaktadır.

53 Giuliano ve Lagarde Raporu Article 5 Note 5.

Karayolu ile eşyanın nakline dair 1956 tarihli “Eşyanın Karayolundan Uluslararası Nakliyatı İçin Mukavele Sözleşmesi” (“*Convention on the Contracts for the International Carriage of Goods by Road*”, “CMR”)⁵⁴ karayolu ile eşya taşıma sözleşmesi kapsamında gerçekleştirilen karayolu ile eşya taşıma ilişkilerinin hukukî boyutunu düzenlemektedir⁵⁵. CMR’nin uygulanabilmesi için karayolu taşımasının ücret karşılığında, iki taraf devlet arasında motorlu taşıtlar ile sağlanması gerekmektedir.

Uluslararası demiryolu taşımacılığı da sanayileşme ve demiryolu ağlarının artması ile tercih edilir hâle gelmiştir. Bu paralelde demiryolu taşımacılığında doğan ve uluslararası ticareti ilgilendiren ihtilâfları çözüme kavuşturmak üzere “Uluslararası Demiryolu Eşya Taşıma Sözleşmesine İlişkin Tektip Kurallar ve Ekleri” (“*Convention Concerning International Carriage by Rail*”, “COTIF”)⁵⁶ kabul edilmiştir. COTIF’in Ekleri yolcu ve eşya taşımalarını düzenlemektedir. Çalışma açısından “Ek-B: Demiryolu ile Uluslararası Eşya Taşıma Sözleşmesi ile İlgili Bileşik Hükümler (CIM)” (“*Uniform Rules Concerning the Contract of International Carriage of Goods by Rail (CIM)*”, “CIM”) önem taşımaktadır. Türkiye de COTIF ve Ekleri’ne taraftır. Bu bağlamda CIM, “eşyanın teslim alındığı yer ile teslim edilmesi için tayin edilen yerin iki farklı taraf devlette bulunduğu, ivazlı demiryolu ile eşya taşınması sözleşmelerine uygulanır”⁵⁷.

Yabancılık unsuru içeren havayolu ile taşıma ilişkileri de hem eşya hem de yolcu taşımaları açısından uluslararası anlaşmalara konu olmuştur. Türkiye, bu anlaşmalar içerisinde hem “1929 tarihli Uluslararası Hava Taşımalarına Dair Bazı Kuralların Birleştirilmesi Hakkında Sözleşme” (“*Convention for the Unification of Certain Rules Relating to International Carriage By Air*”, “Varşova Konvansiyonu”)⁵⁸ ile Ek Protokolleri⁵⁹, hem de 1999 tarihli “Hava Yoluyla Uluslararası Taşımacılığa

54 Eşyanın Karayolundan Uluslararası Nakliyatı İçin Mukavele Sözleşmesi, Kanun Numarası: 3939, Kabul Tarihi: 07.12.1993, RG 04.01.1995/22161. CMR’de yapılan çeşitli tâdilleri içeren 1978 tarihli Değişiklik Protokolüne Katılma Kararı için bkz. RG 03.12.1977/21788.

55 Ayrıntılı bilgi için bkz. Alessandro Pesce, ‘The Contract and Carriage Under the CMR’ in Jan Theunis (ed) *International Carriage of Goods by Road (CMR)* (Lloyd’s of London Press Ltd. 1987) 8-9; Paula Backden, *The Contract of Carriage: Multimodal Transport and Unimodal Regulations* (Routledge 2019) 161; Andrew Messent and David A. Glass, *Hill&Messent CMR: Contracts for the International Carriage of Goods by Road* (2nd Edition, Lloyd’s of London Press Ltd. 1995) 13.

56 Uluslararası Demiryolu Taşımalarına İlişkin Sözleşmenin (COTIF) Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Kanun Numarası: 3172, Kabul Tarihi: 21.03.1985, RG 27.03.1985/18707. 1990 tarihinde Kurallar’a getirilen değişikliğin onaylanmasına dair karar için bkz. RG 22.06.1994/21968. “1999 tarihli Değişiklik Protokolü”, (“*Amendment Protocol 1999*”, “Vilnius Protokolü”) ile gerçekleştirilen değişiklikler kapsamında Konvansiyon’un nihâi metni için bkz. RG 24.12.2005/26033 (Mükerrer).

57 Ayrıntılı bilgi için bkz. Erik Evtimov and Tetyana Payosova, ‘COTIF Uniform Rules Concerning the Contract of International Carriage of Passengers (CIV UR) and Goods (CIM UR)’ in Peter Mankowski (ed) *International and European Business Law Series* (Nomos, Beck and Hart 2019) 1128. Aynı yönde bkz. OTIF General Assembly Consolidated Explanatory Report – AG 12/13 Add. 5, <https://otif.org/fileadmin/user_upload/otif_verlinkte_files/04_recht/02_Generalversammlung/AG_12_13_Add_05_e_CIM_Consolidated_Explan_report.pdf> accessed 10 October 2024.

58 12 Ekim 1929 tarihinde Varşova’da İmzalanan Uluslararası Hava Taşımalarına İlişkin Bazı Kuralların Birleştirilmesi Hakkındaki Sözleşmeye ve Bu Sözleşmeyi Değiştiren 28 Eylül 1955 Tarihli Lahey Protokolüne Katılmanın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Kanun Numarası: 2073, Kabul Tarihi: 01.03.1977, RG 13.03.1977/15877 ve Bakanlar Kurulu kararı için bkz. RG 03.12.1977/16128.

59 Bkz. 12 Ekim 1929 tarihinde Varşova’da İmzalanan Uluslararası Hava Taşımalarına İlişkin Bazı Kuralların Birleştirilmesi Hakkındaki Sözleşmeyi Değiştiren 28 Eylül 1955 tarihli Lahey Protokolüne Katılmanın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (“Lahey Protokolü”), Kanun Numarası: 2073, Kabul Tarihi: 01.03.1977, RG 13.03.1977/15877. İlaveten “26 Eylül

İlişkin Belirli Kuralların Birleştirilmesine Dair Sözleşme” (*Convention for the Unification of Certain Rules for International Carriage by Air*, “Montreal Konvansiyonu”)’na⁶⁰ taraftır. Montreal Konvansiyonu’nun oluşturulmasında, Varşova Konvansiyonu ile Ek Protokolleri’nin getirdiği parçalanmış mevzuatın bütünleştirilmesi ve bazı hükümlerin günün şartlarına uygun olarak yeniden gözden geçirilmesi fikri rol oynamıştır⁶¹. Bununla birlikte iki uluslararası anlaşmanın hükümleri oldukça benzerdir ve ikisi de hâlihazırda yürürlüktedir. Sistematik açıdan Varşova Konvansiyonu ve Ek Protokolleri, sadece bu Konvansiyon ve Protokolleri’ni imzalamış devletler arasında uygulanacaktır. Hem Varşova Konvansiyonu’na hem de Montreal Konvansiyonu’na taraf olan devletler arasında ise, daha güncel düzenlemeler içeren Montreal Konvansiyonu uygulanacaktır⁶². Her iki Konvansiyon da ilk maddeleri değerlendirildiğinde “*ücret karşılığında hava aracı ile yapılan bütün uluslararası yolcu, bagaj ya da kargo taşımacılığı*”na tatbik edilmektedir.

Denizyolu ile eşyanın taşınması hakkında ise dünya genelinde yürürlükte olan üç temel düzenleme vardır. “Konişmentoya Müteallik Bazı Kaidelerin Tevhidi Hakkındaki Milletlerarası Sözleşme” (*International Convention for the Unification of Certain Rules of Law Relation to Bills of Lading*”, “Lahey Kuralları”) ⁶³ bunlardan ilkidir. Lahey Kuralları’na bazı değişiklikler getiren “1968 tarihli Konişmentoya Müteallik Bazı Kaidelerin Tevhidi Hakkındaki Milletlerarası Sözleşmeyi Tadil Eden Protokol” (*Protocol to Amend the International Convention for the Unification of Certain Rules of Law Relation to Bills of Lading*)⁶⁴ ile “Lahey-Visby Kuralları” sistemi oluşturulmuştur. Üçüncü olarak da daha ziyade gelişmekte olan bazı ülkelerin tarafı olduğu 1978 tarihli “Eşyanın Deniz Yoluyla Taşınmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi” (*United Nations Convention on the Carriage of Goods by Sea*”, “Hamburg Kuralları”) ⁶⁵ de yürürlüktedir. Türkiye, bahsi geçen düzenlemelerden

1955’te Lahey’de Yapılan Protokolle Tadil Edilen 12 Ekim 1929’da Varşova’da İmzalanan Uluslararası Hava Taşımalarına İlişkin Bazı Kuralların Birleştirilmesi Hakkındaki Sözleşmeyi Değiştiren Protokol” (“Guatemala City Protokolü”) ile 1975 tarihli “3 ve 4 sayılı Montreal Protokolleri” için bkz. RG 21.04.1993/21559. Dikkat edilmelidir ki hâlihazırda imzacı devlet sayısının da yeterli olmaması sebebiyle 3 numaralı Protokol yürürlüğe girmemiştir.

60 “Hava Yoluyla Uluslararası Taşımacılığa İlişkin Belirli Kuralların Birleştirilmesine Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun”, Kanun Numarası: 5866, Kabul Tarihi: 02/04/2009, RG 14.04.2009/27200) ve ilgili Bakanlar Kurulu kararı için bkz. RG 01.10. 2010/27716.

61 Paul Stephen Dempsey and Michael Milde, *International Air Carrier Liability: The Montreal Convention of 1999* (McGill University Centre for Research in Air & Space Law 2005) 41; George N. Tompkins, *Liability Rules Applicable to International Air Transportation as Developed by the Courts in the United States* (Kluwer Law International 2010) 30.

62 Tompkins (n 61) 30; Meltem Deniz Güner Özbek, ‘Varşova ve Montreal Sözleşmelerinin Eş Zamanlı Uygulanması, Havayoluyla Yapılan Taşıma Sözleşmelerine Uygulanan Hükümler ve Türk Sivil Havacılık Kanunu’nun İç Taşımalara İlişkin Hükümlerinin Acil Revizyon İhtiyacı’ (2016) 123 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 325, 338.

63 Gemi Sahiplerinin Mesuliyetlerinin Tahdidi ve Konişmentoya Müteallik Bazı Kaidelerin Tevhidi Hakkındaki 25 Ağustos 1924 tarihli ve Deniz Ticaret Vasıtalarının Rehni ve İmtiyazı ve Devlet Gemilerinin Muafiyetleri ile Alakalı Bazı Kaidelerin Tevhidi Hakkındaki 1926 tarihli Milletlerarası 4 Sözleşmeye Katılmamız Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 6469, Kabul Tarihi: 14.02.1955, RG 22.02.1955/8937.

64 İngilizce metni için bkz. “*Protocol to Amend the International Convention for the Unification of Certain Rules of Law Relation to Bills of Lading*”, <<https://www.jus.uio.no/lm/sea.carriage.hague.visby.rules.1968/doc.html>> accessed 10 October 2024.

65 İngilizce metni için bkz. “*United Nations Convention on the Carriage of Goods by Sea*”, <https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/aconf89d13_en.pdf>, accessed 10 October 2024.

yalnızca ilki olan Lahey Kuralları'na taraftır. Lahey Kuralları, akît devletlerde düzenlenen bir konişmentonun bulunması koşuluyla denizyolu ile eşya taşıma ilişkilerine uygulanmaktadır⁶⁶.

Avrupa'da içsu yolu ile uluslararası yolcu ve eşya taşımacılığı da yapılmaktadır. Bu kapsamda eşya taşımacılığı için "İç Suyollarında Eşyanın Taşınması Sözleşmesine Dair Budapeşte Konvansiyonu" ("*The Budapest Convention on the Contract for the Carriage of Goods by Inland Waterways*", "CMNI")⁶⁷ akdedilmiştir. Türkiye, sınırları içerisinde iç su yolu ile eşya taşımacılığı yaygın olmadığından, bu Konvansiyon'a taraf olmamıştır.

Son olarak, günümüzde icrasında istifade edilen taşımacılık tiplerinden bağımsız bir yönü bulunduğu kabul edilen⁶⁸ multimodal taşıma için de dünya genelinde yeknesak kurallar oluşturulmaya çalışılmıştır. Multimodal taşıma, bir eşya taşıma sözleşmesi kapsamında birden çok taşıma aşamasından istifade edilerek eşyanın bir noktadan diğerine taşındığı taşımacılık biçimi olarak kabul edilmektedir⁶⁹. Multimodal taşımanın hukukî yönünün küresel kabul görece düzeyde düzenlenmesi için Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı ("*United Nations Conference on Trade and Development*", "UNCTAD") bünyesinde önemli bir çalışma gerçekleştirilmiştir. 1980 tarihli "Eşyanın Uluslararası Multimodal Taşınması Hakkındaki Birleşmiş Milletler Konvansiyonu" ("*United Nations Conference on a Convention on International Multimodal Transport*")⁷⁰ hazırlanmıştır. Ne var ki, Türkiye dahil olmak üzere çok sayıda devlet, ilgili uluslararası anlaşmaya taraf olmaktan imtina etmiştir⁷¹. Uluslararası yeknesak bir düzenleme bulunmaması karşısında multimodal taşımadan kaynaklanan uyuşmazlıklarda herhangi bir uluslararası anlaşmanın kapsamına girmeyen hâller ile de oldukça sık biçimde karşılaşılmaktadır⁷². Türk mahkemelerinin önüne gelen davalarda, bazen MÖHUK'un ilgili hükümlerin uygulanması gereği söz konusu olmaktadır⁷³.

66 Konu hakkında bkz. Erling Selvig, 'Through Carriage and On-Carriage of Goods by Sea' (1979) 27(2-3) *American Journal of Comparative Law* 369, 371; Kerim Atamer, '1924 Brüksel Sözleşmesi'nin Hükümleri, Türk Ticaret Kanunu'na Aynen Alındı mı?' (Brüksel) iç *Gündüz Aybay Armağanı* (Aybay Yayıncılık 2004) 189.

67 "*The Budapest Convention on the Contract for the Carriage of Goods by Inland Waterways*" için bkz. <<https://digitallibrary.un.org/record/530830#record-files-collapse-header>>, accessed 10 October 2024.

68 Helga Jesser-Huß, 'Multimodal Transport' in Jürgen Basedow, Klaus J. Hopt, Reinhard Zimmermann and Andreas Stier (eds), *The Max Planck Encyclopedia of European Private Law Vol. II* (Oxford University Press 2012) 1187; Olena Bokareva, *Uniformity of Transport Law through International Regimes* (Edward Elgar Publishing 2019) 36.

69 Messent and Glass (n 55) 39; Svante O. Johansson, *An Outline of Transport Law* (2nd Edition, Jure Förlag AB 2014) 124; Özlem Burdurlu Ahlat, *Multimodal Taşıma Sözleşmesine Uygulanacak Hukuk* (Multimodal) (Yetkin Yayınları 2024) 42; Özlem Burdurlu Ahlat, 'Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un 29. Maddesi Kapsamında Multimodal Taşıma Sözleşmesine Uygulanacak Hukukun Değerlendirilmesi' (Değerlendirme) iç Sibel Özel ve Hatice Selin Pürselim Arning (edr), *Atipik Sözleşmelere Uygulanacak Hukuk* (2. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2024) 581; Ralph de Wit, *Multimodal Transport* (Lloyd's of London Press Ltd.1995) 3.

70 İngilizce metni için bkz. <https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdmtconf17_en.pdf>, accessed (10 October 2024).

71 Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Johansson (n 69) 130-131; Burdurlu-Ahlat 'Multimodal' (n 69) 241. Tobias Eckardt, Alma Steger, Jakob Rosing, George W. Dawson, Timo Ylikantola, Jan Eckoldt, Luis Alberto Garcia, Mathias Schmitt and Regula Hinderling, 'Multimodal Transport Including Cross-Border Road Haulage-Will the CMR Apply?' (2010) 2(3) *European Journal of Commercial Contract Law* 153, 153-162

72 Burdurlu-Ahlat 'Multimodal' (n 69) 255.

73 ibid 253 ff.

bb. Uluslararası Anlaşmaların Kapsamı Dışında Kalan Hâller ve MÖHUK'un Bu Çerçevde Uygulanma Alanının Değerlendirilmesi

Eşya taşıma sözleşmelerinden doğan çoğu ihtilâf, taraf olunan uluslararası anlaşmalar çerçevesinde giderilmektedir. Belirli bir konu hakkında düzenlenmiş bir uluslararası anlaşmanın bulunması ve anlaşmanın uygulanma şartlarının sağlanması hâlinde Türk mahkemeleri, önüne gelen uyuşmazlığı bu anlaşmaya göre çözecektir. Zira Anayasa⁷⁴ m. 90'da “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmündedir.*” ifadesine yer verilmiştir. İlaveten, MÖHUK m. 1(2) çerçevesinde de “*Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu milletlerarası sözleşme hükümleri saklıdır*” cümlesi ile uluslararası anlaşmaların hükümlerine MÖHUK'un hükümlerinden önce başvurulacağı belirtilmiştir. Bu bağlamda üst başlıkta ele alınan uluslararası eşya taşıma konvansiyonlarının hükümlerinin uygulanması önceliklidir. Hakkında düzenlenmiş herhangi bir uluslararası konvansiyon bulunmayan eşya taşımacılığı biçimlerinde veya bu konvansiyonların kapsamı altına aldığı konuların haricindeki hukukî meselelerde ancak, MÖHUK hükümleri uygulanacaktır.

Eşya taşımacılığı hakkındaki uluslararası anlaşmalarda, genel olarak, taşınan eşya üzerinde oluşan hasar veya eşyanın geç teslimi ile eşyanın kaybindan taşıyıcının nasıl ve ne ölçüde sorumlu olacağı gibi konular üzerine odaklanılmıştır⁷⁵. Taşıyıcının sorumluluğunun sınırlandırılması veya sorumluluktan muaf tutulacağı hâller düzenlenmiştir⁷⁶. Düzenlemelerin çoğunda maddî hukuk hükümlerine yer verilmiş olup, kanunlar ihtilâfı hükümleri ve mahkemelerin yetkisi ile tahkime dair düzenlemeler oldukça kısıtlı biçimde yer edinmiştir.

Uluslararası anlaşmaların bazı konularda herhangi bir kural içermediği veya konvansiyonlarda bazı hüküm eksiklikleri olduğu göze çarpmaktadır. Özellikle taşıma sözleşmesinin kuruluşu, geçerliliği, taşıyıcının ücretinin tespiti, taşıma sözleşmesinin ifası için alınacak tedbirler, alt taşıma ilişkileri marifetiyle gerçekleştirilen eşya taşımalarında alt taşıyıcılara karşı olan rücu imkânları, taşıma sözleşmesindeki bazı yan edimlerin ifası gibi ihtilâf konuları hakkında uluslararası taşıma konvansiyonlarında ya hüküm bulunmamakta ya da mevcut hükümler ile uyuşmazlıklar yeterince giderilememektedir⁷⁷.

Bazı tür eşyanın taşınması da uluslararası anlaşmaların kapsamı altına alınmamıştır. Örneğin CMR'de m. 1(4) kapsamında posta, cenaze veya taşınma eşyası taşınmaları bu Konvansiyon'un uygulanma kapsamı dışında bırakılmıştır. Belirtilen durumun gerekçesini taşınma eşyası taşımaları hakkında

74 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Kanun Numarası: 2709, Kabul Tarihi: 18.10.1982, RG 09.11.1982/17863 (Mükerrer).

75 Boris Jerman, ‘The Role of Maritime Transport in Conventions on Multimodal Transport’ 2010 1(Numero Speciale) II *Diritto Marittimo* 586, 598; Burak Adıgüzel, *Taşıma Hukuku* (5. Bası, Adalet Yayınevi 2022) 5; Jan Ramberg, ‘Unification of Transport Law-Difficulties and Possibilities’ (Possibilities) (2010) 2(Numero Speciale) II *Diritto Marittimo* 813, 813.

76 Jerman (n 77) 598; Adıgüzel (n 77) 5.

77 Commentary on the Convention of 19 May 1956 Contract for the International Carriage of Goods by Road (CMR), ECE/TRANS/14 (Geneva 1975) 4 <<http://www.unece.org/fileadmin/DAM/trans/doc/2006/sc1cmr/commentary.pdf>, accessed 10 October 2024; Alihan Aydın, *CMR'ye Göre Taşıyıcının Ziya, Hasar ve Gecikmeden Doğan Sorumluluğu* (2. Bası, Arıkan Yayıncılık 2006) 5; Simon Baughen, *Shipping Law* (6th Edition, Routledge 2015) 170; Burdurlu-Ahlat ‘Multimodal’ (n 69) 256; Nuray Ekşi, ‘Uluslararası Eşya Taşıma Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk’ iç *Avrupa'da Devletler Özel Hukuku ve Yeni Türk Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un Akitler ve Ticaret Hukukuna İlişkin Hükümleri* (Legal Yayıncılık 2010) 136.

bir uluslararası anlaşmanın kabulü beklentisi oluşturmaktadır⁷⁸. Yine Varşova Konvansiyonu ile Montreal Konvansiyonu m. 2 kapsamında posta taşımalarını düzenleme altına alınmadığını belirtilmiştir. Denizyolu ile eşyanın taşınması hakkında kurallar içeren Lahey Kuralları ve Lahey-Visby Kuralları m. 1'de ise “eşya” tanımının içerisinde canlı hayvanların değerlendirilmeyeceği tespit edilmiştir. Belirtilen türden eşyanın taşınması hakkındaki ihtilâflar *lex fori*'nin kanunlar ihtilâfı kurallarının gösterdiği maddî hukuk düzenine göre çözüme kavuşturulacaktır.

Multimodal taşımalarda ise üst başlıkta belirttiğimiz üzere dünyada genel kabul gören bir uluslararası anlaşma metni bulunmamaktadır. Bu doğrultuda, uyumsuzluk çözümü için ihtilâfın kökenini aldığı taşıma aşamasına göre karayolu, denizyolu, demiryolu ve havayolu taşımacılığını düzenleyen uluslararası anlaşmalardan istifade edilmektedir⁷⁹. Uluslararası anlaşmaların uygulandıkları hâller haricinde kalan uyumsuzluklar için yine *lex fori*'nin kanunlar ihtilâfı kurallarının gösterdiği maddî hukuk düzeninin hükümlerine ihtiyaç duyulacaktır.

Dolayısıyla uluslararası anlaşmaların kapsamına girmeyen eşya taşımacılığı biçimlerinde veya bir uluslararası anlaşmada düzenlenen eşya taşımacılığı açısından da kapsam altına alınmayan uyumsuzluk konularında mahkeme, kendi kanunlar ihtilâfı kurallarına başvurmak durumunda kalacaktır⁸⁰. Türk mahkemesi uyumsuzluğu nihâî çözüme kavuşturmak için MÖHUK'un ilgili hükümlerini dikkate alarak uygulanacak maddî hukuku tespit edecektir.

Esasında genel olarak değerlendirildiğinde, MÖHUK m. 26'nın gerekçesinde yer verilen ifadenin aksine, üst paragraflarda da belirtildiği üzere eşya taşımacılığı ilişkilerinin çözümünde de azımsanmayacak derecede bir uyumsuzluk kategorisinde bağlama kurallarının işletilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Yine, pek de az sayıda sayılmayacak ilişkide taşımanın bir tarafı, özellikle taşıtan, bir tüketici olarak karşımıza çıkabilecektir⁸¹. Eşya taşıma sözleşmelerinin büyük bir kısmı her iki tarafının da tacir olduğu, ticarî faaliyetin yürütülmesi kapsamında akdedilen sözleşmelerdir. Fakat bazı eşya taşıma sözleşmesi örnekleri, söz gelimi yurtdışında ikamet eden bir arkadaşına bir hediye paketi göndermek isteyen kişinin taşıyıcı ile akdettiği eşya taşıma sözleşmesinde olduğu üzere,

78 Bilgi için bkz. Malcolm Clarke and David Yates, *Contracts of Carriage by Land and Air* (LLP 2004) 5.

79 Burdurlu-Ahlat 'Multimodal' (n 69) 217-221; Johansson (n 69) 26 ff.

80 Richard Plender and Michael Wilderspin, *The European Private International Law of Obligations* (3rd Edition, Sweet&Maxwell 2009) 222; Burdurlu-Ahlat 'Multimodal' (n 69) 255-256; Ekşi (n 79) 136; Francesca Ragno, 'Article 6: Consumer Contracts' (Contracts) in Franco Ferrari (ed), *Concise Commentary on the Rome I Regulation* (2nd Edition, Cambridge University Press 2020) 166 para. 15; Melis Avşar, 'Eşya Taşıma Sözleşmelerinde MÖHUK Hükümleri Çerçevesince Hukuk Seçimi' iç Bilgin Tiryakioğlu, Mesut Aygün, A. Kübra Altıparmak Elmas, Cansu Kaya Ülken ve G. Banu Uslu Yiğit (edr), *Cumhuriyetin Yüzyüncü Yılında Milletlerarası Özel Hukuk Kongresi (Eskişehir, 18-20 Ekim 2023) Kongre Bildirileri ve Tartışmalar* (Yetkin Yayınları 2023) 639.

81 Eşya taşıma ilişkileri açısından ilişkinin bir tarafının tüketici olabileceğine dair bkz. Erik Rosaeg, 'The Applicability of Conventions for the Carriage of Goods and for Multimodal Transport' (2002) 3 Lloyd's Maritime and International Law Quarterly 316, 319-320; Monika Pauknerova, 'Presumptions, Escape Clauses and International Carriage of Goods Contracts' in Katharina Boele-Woelki, Talia Einhorn, Daniel Girsberger and Symeon Symeonides (eds), *Convergence and Divergence in Private International Law (Liber Amicorum Kurt Siehr)* (Eleven International Publishing 2010) 484; Gülce Gümüşlü Tunçağal, *Milletlerarası Özel Hukukta Sivil Hava Taşımacılığı Kazaları ve Taşıyıcının Hukuki Sorumluluğu* (Yetkin Yayınları 2016) 256-257.

tüketici ilişkisi niteliği taşımaktadır. Yine bir başka devlette bulunan noktaya ev eşyası taşıtan kişi de bu ilişkiyi ticarî gaye ile kurmamaktadır.

Yukarıdakiler açısından özellikle uluslararası kurye taşımalarına dair örneklerde eşya taşıtanın tacir olmadığı pek çok taşıma sözleşmesi akdedilmektedir. Kurye taşımacılığı, eşya taşımacılığında önemli bir konum işgal etmekte ve bu taşımacılıkta eşyanın taşıtanın kapısından veya taşıyıcının işyerinden alınıp taşıtanın kapısına taşınması amaçlandığından birden çok taşıma yönteminin kullanılması söz konusu olmaktadır. Multimodal taşıma sözleşmesi kapsamında pek çok sayıda kurye taşımacılığı gerçekleştiriliyor olması da bu taşımacılık biçiminin hukukî yönünü düzenleyen yeknesak kural eksikliği karşısında yine MÖHUK'un eşya taşıma ilişkilerinde uygulanma olasılığını artırmaktadır⁸². Bu durum, tüketici sözleşmesine uygulanacak hukuka dair MÖHUK m. 26'nın ve maddenin gerekçesinde benzer şekilde ifade edilen "uluslararası taşıma konvansiyonlarının tüketici işlemi niteliği taşıyan eşya taşıma ilişkilerine uygulandığı" yaklaşımının yeniden gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Zira, tekrar belirtmek gerekirse uygulamada uluslararası konvansiyonların kapsamına girmeyen, tüketici ilişkisi niteliği taşıyan pek çok sayıda eşya taşıma ilişkisi bulunmaktadır.

b. "Eşya Taşıma İlişkilerinin Özel Karakter Taşıdığı" ve "Eşya Taşıma İlişkileri Açısından MÖHUK m. 29'da Eşya Taşıma Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuka Dair Özel Bir Kuralın Bulunduğu" Mülahazalarının İncelenmesi

aa. Eşya Taşıma İlişkilerinin Taşıdığı Özel Karakter Yapısının İncelenmesi

Uluslararası eşya taşıma ilişkilerinin hukukî boyutunu düzenleyen, Türkiye'nin de tarafı olduğu, üst başlıkta değinilen anlaşmalarda ve günümüzde pek çok devletin mevzuatının parçası olan iç maddi hukuk düzenlemelerinde taşıma sözleşmeleri çerçevesinde taşıyıcı ile taşıtan arasında bazı menfaat dengeleri kurulmaya ve korunmaya çalışılmıştır. Geçmişten bugüne taşıyıcıların özellikle piyasada tekelleştikleri ya da rekabet gücünü kendi lehlerine çevirdikleri dönemlerde standart taşıma sözleşmeleri veya taşıma belgeleri oluşturmak suretiyle, sözleşmelerine bazı akdî kayıtlar koyarak ancak kendi istedikleri koşullarla eşyanın taşınmasını sağladıkları, sorumluluklarını sınırladıkları ve hatta kendilerini sorumsuz kıldıkları belirtilmiştir⁸³. Böyle dönemlerde ticarî faaliyetini sürdürmek için eşyayı taşıtmak zorunda kalan tacirler bu koşulları kabul etmek durumunda kalmıştır⁸⁴. Zamanla,

82 Konu hakkında ayrıca bkz. Avşar (n 84) 639.

83 Güngör "Tüketici" (n 1) 35; Johansson (n 69) 82; Tahir Çağa ve Rayegân Kender, *Deniz Ticareti Hukuku-I* (16. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2010) 20; Michael F. Sturley, 'Transport Law for the Twenty-First Century: An Introduction to the Preparation, Philosophy, and Potential Impact of the Rotterdam Rules' in Thomas D. Rhidian (ed), *A New Convention for the Carriage of Goods by Sea-The Rotterdam Rules* (Lawtext Publishing Limited 2009) 4; Samuel Robert Mandelbaum, 'International Ocean Shipping and Risk Allocation for Cargo Loss, Damage and Delay: A U.S. Approach to COGSA, Hague-Visby, Hamburg and the Multimodal Rules' (1995) 5(1) *Journal of Transnational Law & Policy* 1, 9; Hercules Booyens, 'The Liability of the International Carrier of Goods in International Law' (1992) 25(3) *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa* 293, 296; Kübra Yetiş Şamlı, *Taşıyıcının/Taşıyanın Sınırlı Sorumluluktan Yararlanma Hakkının Kaybı* (On İki Levha Yayıncılık 2008) 103; Ebru Ateş, *Taşıyanın Sorumluluğunu Düzenleyen Konişmentolu Taşımalar Hakkında Bazı Kuralların Birleştirilmesine Dair 1924 Brüksel (Lahey) Konvansiyonunun Türk Hukukuna Etkisi* (Vedat Kitapçılık 2008) 5.

84 Johansson (n 69) 82; Çağa ve Kender (n 87) 20.

taşıma sözleşmesinin koşullarını belirlemede taşıtanları zayıf konumda bırakan bu yaklaşımın önüne geçilmesi, taşımacılığın tüm alanlarında yer verilen hukukî düzenlemelerde önemli bir politika hâline gelmiştir⁸⁵.

Öte yandan, eşya taşımacılığının yüksek riskli bir faaliyet içermesi, taşıma aracının kaza, yangın gibi nedenlerle zarar görmesi hâlinde taşıyıcının karşılaşacağı maddî külfetin yüklü oluşu ve küresel ticaretin işleyişinde taşımacılığın oynadığı kilit rol, bu faaliyetin sürdürülebilirliğinin sağlanmasını da gerektirmiştir⁸⁶. Diğer bir ifadeyle eşyayı taşıyanların taşıma faaliyetindeki tüm riski üstlenmeleri, risk gerçekleşirse de tüm zarara katlanmaları bu kişilerin söz konusu işi sürdürmelerinin önünde büyük bir engeldir⁸⁷. Bu bağlamda taşıyıcıların da taşıma işini yürütebilmeleri için hukukî düzenlemeler çerçevesinde teşvik edilmeleri gerekmiştir⁸⁸. Bu hâliyle hem uluslararası anlaşmalarda hem de iç hukuk düzenlemelerinde taşıyıcıları bazı olağandışı hâllerde taşınan eşyada oluşan zarar ve kayba yönelik sorumluluktan kurtaracak, bazı hâllerde de onları sadece sınırlı sorumlu kılacak hükümler getirilmiştir.

Yukarıdaki açıklamalardan çıkan sonuca göre, eşya taşıma ilişkisinin tarafları arasındaki menfaatlerin ve akit dengesinin korunmasında farklı esasların benimsendiği anlaşılmaktadır. Tüketici hukukunda her ne kadar piyasanın işleyişi ve ürün satan ya da hizmet sunan kişilerin ticarî gayeleri de korunmak istense de tüketicinin korunması yaklaşımı oldukça ön plandadır⁸⁹. Taşıma hukukunda taşıtanın korunması hedefinin, tüketici hukukunda tüketicinin korunması hedefi kadar belirgin olduğu söylenemeyecektir. Bu doğrultuda Roma I Tüzüğü'nün Önsözü'nde vurgulanan “eşya taşıma ilişkilerinin özel karakter taşıdığı” mülahazası bir ölçüde doğrudur. Ne var ki, belirtilen mülahaza daha ziyade tüketici sözleşmeleri ile eşya taşıma sözleşmeleri kıyaslanırken izlenen maddî hukuk politikasına yöneliktir⁹⁰. Bu mülahaza tüketici sözleşmesine uygulanacak hukuk hakkındaki kuraldaki politikalar karşısında doğrudan etki taşımamaktadır.

Taşımacılıkta kullanılan uluslararası anlaşmaların ve iç hukukların maddî düzenlemelerine bakıldığında taşıyıcı, taşıtan ve gönderilen arasındaki ilişkiler emredici kurallarla düzenlenmiştir. Öte yandan modern devletlerin tüketici hukukunu oluşturan koruyucu nitelikteki mevzuatları da tüketici lehine emredici hükümlerle düzenlenmiştir. Hangi hükümlerin uygulanacağı konusu, yani eşya taşıma ilişkilerinin tüketicilere yönelik maddî hukuk kurallarına tâbi tutulup tutulmayacağı tartışması⁹¹, milletlerarası özel hukuk açısından doğrudan dikkate değer değildir. Bu tartışma için öncelikle uyuşmazlık mercinin uygulanacak hukuku tespit etmiş olması gerekir. Henüz bu noktaya

85 ibid.

86 Tahir Çağa, ‘Enternasyonel Deniz Hususi Hukukunda Yeni Bazı Gelişmeler’ (1977) 9(2) Bankacılık ve Ticaret Hukuku Dergisi 289, 289.

87 Çağa (n 90) 289.

88 Çağa (n 90) 289.

89 Tüketicinin korunmasına hizmet ettiğine dair bkz. Öztekin-Gelgel ‘Sorunlar’ (n 17) 15; Consumer Policy: Principles and Instruments, Fact Sheets on the European Union (2024) 1-5, <https://www.europarl.europa.eu/erpl-app-public/factsheets/pdf/en/FTU_2.2.1.pdf> accessed 19 December 2024; Özel (n 13) 37 ff.

90 Konu hakkında bkz. Sami Aksoy, ‘6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanununun Taşıma Hukukuna Müdahalesi’ 2015 31(2) Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi 305, 323 ff.

91 Aksoy (n 94) 323-326.

gelmeden, tüketici-taşıtanın milletlerarası özel hukukun zayıf tarafı korumaya yönelik politikaları çerçevesinde değerlendirilip değerlendirilmeyeceği hususu konu açısından esas meseledir. Bu mesele incelenirken, “eşya taşıma ilişkilerinin özel karakter taşıdığı”na dair maddî hukuka dair bir mülhaza geçerli olmayacaktır.

Milletlerarası özel hukukun tüketici akitlerinde zayıf taraf olan tüketicileri korumaya yönelik izlediği politika MÖHUK m. 26'nın kabul ediliş amacında ve ifadelerinde kendisini aksettirmektedir. Madde değerlendirildiğinde iki husus ön plana çıkmaktadır. İlk olarak, bu kuralda hukuk seçimine yönelik sınırlamalar getirilmiştir. Yabancılık unsuru içeren tüketici sözleşmesinde hukuk seçimi yapılmakta ise, tüketicinin iradesinin bu seçimde yeterince rol oynamayabileceği, tüketicinin hukuk seçimi şartını kabul etmek durumunda kalmış olabileceği, hukuk seçiminin sonuçları hakkında yeterli hukukî bilgisinin bulunmayabileceği değerlendirilmiştir⁹².

Esasında aynı kanaât bir eşya taşıma ilişkisindeki tüketici-taşıtan açısından da söz konusu olabilecektir. Taşımacılık uygulamasında genel işlem şartları içeren standart sözleşmeler çok yoğun biçimde kullanılmaktadır⁹³. Hatta, tarihî açıdan, maddî hukuk düzenlerinde akit hürriyetinin bazı açılardan sınırlanması düşüncesinin ilk izleri taşıma sözleşmelerinde ve taşımacılıkta kullanılan konişmento gibi taşıma belgelerinde taşıyıcıların genel işlem şartlarına yer vermesi ile ortaya çıkmıştır⁹⁴. Çoğu hâlde de bu sözleşmelerin hazırlığında küresel veya bölgesel düzeyde operasyonlar yürüten taşıma şirketleri tek taraflı rol oynamakta, karşı tarafa müzakere imkânı vermemektedir. Taşıma şirketlerinin ve donatanların karşısında bulunan tacir taşıtanların dahi sözleşme müzakeresinde zayıf konumda kaldığı değerlendirilmekteyken⁹⁵, tüketici taşıtanın müzakere gücünün taşıyıcı ile eşit olduğunu varsaymak hatalı olacaktır.

Yukarıda ifade edildiği üzere, taşıyıcının özellikle piyasa koşullarına göre gücü eline geçirdiği dönemlerde kendi lehine olan hukuku seçmek, kendi lehine karar vereceğini düşündüğü mahkeme lehine bir yetki kaydı koymak suretiyle de taşıtana sunacağı genel işlem koşulları içeren sözleşmelerle taşıtanı zayıf konumda bırakabileceği göz ardı edilmemelidir⁹⁶. Diğer bir ifadeyle tüketici-taşıtanın, satım veya hizmet teminini içeren bir sözleşmede tüketici konumunda olan kişi gibi, akdi kurarken zayıf konumda bulunabileceği, taşıyıcının tek taraflı belirlediği sözleşme koşullarını kabul etmek

92 Wilderspin (n 12) 455; Ragno ‘Consumer’ (n 11) 129; Güngör ‘Tüketici’ (n 1) 21; Tekinalp (n 11) 336; Gülin Güngör ‘Düşünsel Temeller’ (n 11) 116; Özel, Erkan, Pürselim ve Karaca (n 12) 442; Çalışkan (n 11) 28; Bayraktaroğlu-Özçelik (n 11) 834; Atamer ‘Koruma’ (n 12) 422.

93 Carol Proctor, ‘The Legal Role of the Bill of Lading, Sea Waybill and Multimodal Transport Document in Financing International Sales Contracts’ (Master of Laws Thesis, University of South Africa 1996) 56; Gülüm Özçelik, ‘Konişmentodan Doğan Kanunlar İhtilâfı’ (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi 2007) 41; Zeynep Özgenç, ‘Milletlerarası Özel Hukukta Navlun Sözleşmesi’ (Navlun) (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi 2014) 140-141; Zeynep Özgenç, ‘Türk Hukuku’nda Navlun Sözleşmesine İlişkin Kanunlar İhtilâfı Meseleleri’ (Meseleler) 2018 34(3) Bankacılık ve Ticaret Hukuku Dergisi 243, 263.

94 Bilgi için bkz. Güngör ‘Tüketici’ (n 1) 35.

95 Pauknerova (n 85) 484.

96 Johansson (n 69) 82; Çağa ve Kender (n 87) 20; Sturley (n 87) 4; Mandelbaum (n 87) 9; Booyen (n 87) 296; Yetiş-Şamlı (n 87) 103; Ateş (n 87) 5.

durumunda kalabileceği de değerlendirilmelidir⁹⁷. Bu bağlamda tüketici taşıtanın MÖHUK m. 26 çerçevesinde mutad meskeninin emredici hükümleri bağlamında en azından asgari bir korumadan faydalanması gereklidir.

MÖHUK m. 26'nın zayıf tarafı koruyucu politikasını yansıtan ikinci husus, hukuk seçiminin bulunmadığı hâlde gerekli koşulları taşıyan tüketici sözleşmesine tüketicinin en iyi bildiği ve sözleşmenin tarafı olurken uygulanmasını olağan olarak beklediği mutad meskeni hukukunun uygulanmasıdır⁹⁸. Esasında benzer beklenti eşya taşıma sözleşmeleri açısından tüketici konumunda bulunan taşıtan için de söz konusudur. MÖHUK m. 26'da tüketicinin mutad meskeni hukukunun uygulanması için gerekli şartlara yer verilmiştir. Eşya taşıma sözleşmesi MÖHUK m. 26'nın kapsamı dışında bırakılmasaydı, taşıtanın mutad meskeninde kurulan taşıma sözleşmesinin m. 26(2-a)'nın uygulanma şartını sağlanacağından ve ilişkiye tüketici-taşıtanın mutad meskeninin uygulanacağından şüphe duyulmamaktadır.

Ülkemizde ve dünyada eşya taşımacılığı faaliyetinin yürütülmesinde pay sahibi olan küresel şirketler, çoğu hâlde, eşya taşıma sözleşmelerini o ülkedeki şubeleri ve acenteleri marifetiyle kurmaktadır⁹⁹. Mevcut kanunî düzenlemeler ışığında bu sözleşmelerde, uluslararası taşıma konvansiyonlarının kapsamı dışında kalan hâllerde, aşağıda incelenecek olan MÖHUK m. 29'daki eşya taşıma sözleşmelerine uygulanan özel kural uygulanacaktır. Ne var ki, bu maddenin şartlarını sağlayan eşya taşıma sözleşmelerinde, hukuk seçiminin bulunmadığı hâlde, diğer şartlar sağlanıyorsa, taşıyıcının esas işyeri hukukunun uygulanması söz konusudur.

Özellikle acenteler marifetiyle bir ülkede tüketici-taşıtan ile kurulan sözleşmelerde, taşıyıcının esas işyeri, acentenin bulunduğu yer olan tüketicinin işlem yaptığı mutad meskeni ülkesi olmayacaktır. Elbette bu kuralda, taşıyıcının esas işyeri sözleşme ile en sıkı ilişkili hukuk değilse, MÖHUK m. 29(3)'te bulunan istisnâ hükmü sayesinde bu hukukun uygulanmasından kaçınılabilecektir. Fakat, tüketici-taşıtan açısından da MÖHUK m. 29(3)'teki istisnâ hükmünün varlığı ve uygulanması taşıma sözleşmesi kurarken hangi hukukun uygulanacağını öngörülemez sonucunu doğurabilecektir. MÖHUK m. 29'un tüketici-taşıtan açısından eşya taşıma ilişkilerine uygulanmasının sakıncaları, bu bağlamda, bir sonraki başlığın konusunu oluşturmaktadır.

bb. Bir Tarafının Tacir Olmadığı Eşya Taşıma İlişkileri Açısından MÖHUK m. 29'da Eşya Taşıma Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuka Dair Özel Kuralın İncelenmesi

aaa. MÖHUK m. 29 Kapsamında Hukuk Seçiminin Değerlendirilmesi

“Eşyanın Taşınmasına İlişkin Sözleşmeler” başlıklı MÖHUK m. 29, uluslararası eşya taşıma konvansiyonlarının kapsamı altına girmeyen tüketici ilişkisi niteliği taşıyan ya da taşımanın

97 Johansson (n 69) 82; Çağa ve Kender (n 87) 20; Sturley (n 87) 4.

98 Güngör 'Düşünsel Temeller' (n 11) 123; Özel, Erkan, Pürselim ve Karaca (n 12) 442.

99 Jan Ramberg, 'Unification of the Law of International Freight Forwarding' (Unification) (1998) 3(1) Uniform Law Review 5, 5; Burdurlu-Ahlat 'Multimodal' (n 69) 330.

yabancılık unsuru içeren tüm eşya taşıma ilişkilerine uygulanmaktadır. Kanun koyucu, maddenin gerekçesinde eşya taşıma sözleşmelerinin uluslararası ticarete en sık rastlanan sözleşme tiplerinden birisi olduğunu ve bu sözleşme tipinin taşıdığı bazı özellikler çerçevesinde özel olarak düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Kuralın ilk maddesinde hukuk seçimine dair bir hüküm ele alınmaktadır. “Eşyanın taşınmasına ilişkin sözleşmeler tarafların seçtikleri hukuka tâbidir” ifadesi çerçevesinde MÖHUK m. 29’da, m. 26’dan farklı olarak hukuk seçimi tamamen serbest bırakılmıştır.

Yeri geldiği için ifade edilmelidir ki, hukuk seçimi hususunda maddî hukuklarda benimsenen irade serbestisi ile milletlerarası özel hukukta kabul edilen irade muhtariyeti arasında önemli bir fark bulunmaktadır¹⁰⁰. Maddî hukuklarda sözleşmenin taraflarının sözleşmeye irade serbestileri çerçevesinde derc ettikleri hükümler, ilgili hukukun emredici hükümleri ile sınırlanmıştır¹⁰¹. Diğer bir anlatımla, belirli bir hukuk düzeninin içerisinde emredici hükümlere aykırı düzenlemeler geçersiz kabul edilmektedir¹⁰². Milletlerarası özel hukuk açısından ise, genel kural bakımından değerlendirilirse hukuk seçimi, taraflara seçimin yokluğu hâlinde objektif bağlama kuralına göre uygulanacak hukukun emredici hükümlerinden bütünüyle kaçınma imkânı vermektedir¹⁰³. Bu bağlamda, yasa koyucuların bir sözleşme tipini değerlendirirken bu sözleşmenin taraflarının sosyal ve ekonomik statüsü açısından önemli farklılıkları bulunuyorsa irade muhtariyetinin sınırsız olması hususuna ihtiyâtle yaklaşmaları önerilmektedir¹⁰⁴. Zira, güçlü konumda olan akît taraf sözleşmeye uygulanacak hukuku kendi lehine olacak şekilde tek başına belirleyerek, diğer taraf açısından önem arz eden, objektif akît statüsünün bazı koruyucu kurallarının uygulanmasını bertaraf edebilecektir.

MÖHUK m. 29’da, tekrar ifade etmek gerekirse, hukuk seçimi açısından herhangi bir sınırlamaya yer verilmemiştir. Diğer bir ifadeyle, uluslararası taşıma konvansiyonlarının kapsamına girmeyen, MÖHUK m. 29’un uygulanacağı ilişkilerde taraflar eşit müzakere gücüne sahip kabul edilmiştir. O hâlde bu kural uygulandığında küresel mercekli kurye taşımacılığı icra eden tacir ile hediye paketinin taşınması için ona başvuran veya ev eşyası taşımayı amaçlayan tüketici-taşıtanlar hukuk seçimi açısından sözleşmenin akdinde eşit müzakere gücüne sahip gibi değerlendirilecektir. Ne var ki, yukarıda açıklandığı üzere piyasadaki gerçek durum, kanun koyucunun bu tasavvurunu yansıtmamaktadır. MÖHUK m. 29’un uygulandığı hâlde, tüketici-taşıtanlar en azından mutad meskenleri hukukunun emredici hükümlerinin sağladığı asgari koruma standardına dahi sahip olamama riski ile karşı karşıya kalacaktır.

bbb. MÖHUK m. 29 Kapsamındaki Objektif Kural ile İstisnâ Kuralının Değerlendirilmesi

MÖHUK m. 29(2)’de hukuk seçiminin bulunmadığı hâlde uygulanacak hukukun tespitine dair objektif bağlama kuralı yer almaktadır. “Tarafların hukuk seçimi yapmamış olmaları hâlinde,

100 Atamer ‘Koruma’ (n 12) 425; Güngör ‘Tüketici’ (n 1) 76; Bilgin Tiryakioğlu, *Taşınır Mallara İlişkin Milletlerarası Unsurlu Satım Akıtlarına Uygulanacak Hukuk* (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1996) 20.

101 Atamer ‘Koruma’ (n 12) 425; Güngör ‘Tüketici’ (n 1) 76; Tiryakioğlu (n 104) 20.

102 Atamer ‘Koruma’ (n 12) 425; Güngör ‘Tüketici’ (n 1) 76.

103 Atamer ‘Koruma’ (n 12) 425; Güngör ‘Tüketici’ (n 1) 76.

104 Atamer ‘Koruma’ (n 12) 425.

sözleşmenin kuruluşu sırasında taşıyıcının esas işyerinin bulunduğu ülke aynı zamanda yüklemenin veya boşaltmanın yapıldığı ülke veya gönderenin esas işyerinin bulunduğu ülke ise bu ülkenin sözleşmeyle en sıkı ilişkili olduğu kabul edilir ve sözleşmeye bu ülkenin hukuku uygulanır” ifadesi bulunmaktadır. Hem taşıyıcı hem de taşıtana dair irtibat noktaları dikkate alınarak özel bir kural formülasyonu ortaya koyulmuştur¹⁰⁵. Kuralda uygulanacak hukuk, taşıyıcının esas işyeri hukuku merkezinde tesis edilse de akdin karşı tarafında bulunan taşıtana dair irtibatlar da değerlendirilmektedir¹⁰⁶. Bu bağlamda “gönderenin esas işyeri” veya eşyanın “yüklenme yeri” gönderene yani taşıtana dair irtibat noktaları olarak kabul edilebilir¹⁰⁷.

Objektif bağlama kuralı uygulandığında kuraldaki “taşıyıcının esas işyeri”nin, doğrudan taşıyıcı ile kurulan taşıma sözleşmeleri açısından tespiti kolaydır. Böyle bir durumda büyük olasılıkla “taşıyıcının esas işyeri”, eşyanın “yüklenme yeri” veya “gönderenin esas işyeri” ile aynı yer olacaktır. Ne var ki küresel veya bölgesel operasyon yürüten taşıyıcılar, tüzel kişilik merkezlerinin dışında yürütülen faaliyetler için çoğu hâlde acente veya şube gibi bağlı kuruluşlarını görevlendirmektedir¹⁰⁸. Özellikle tüketici-taşıtanların taraf olabileceği eşya taşıma sözleşmelerinin büyük bir kısmını oluşturan kurye taşımacılığında da çeşitli ülkelerde bulunan acente ve şubelerin yardımından faydalanılmaktadır. Acente ve şubenin taşıyıcıyı temsilen kurdukları sözleşmeler açısından, acente veya ilgili kuruluşun bulunduğu yer, MÖHUK m. 29’da bahsedilen taşıyıcının esas işyeri olmayacaktır. Şu hâlde acente veya bağlı kuruluşun aracılığıyla gerçekleştirilen sözleşmelerde, acenteye başvuran taşıtan açısından “gönderenin esas işyeri” ile “taşıyıcının esas işyeri” aynı yer değildir. Öte yandan, yine acente veya bağlı kuruluşlar tarafından taşınmak üzere eşyanın teslim alınıp taşıma aracına yüklendiği hâlde eşyanın “yüklenme yeri” de “taşıyıcının esas işyeri” olmayacaktır. Kuralın uygulanması açısından acente veya bağlı kuruluşun aracılığıyla gerçekleştirilen sözleşmelerde ancak eşyanın taşıma aracından “boşaltıldığı yerin”, “taşıyıcının esas işyeri” ile aynı olma olasılığı vardır. Fakat bu ihtimâlin de gerçekleşmesi yüksek bir olasılık taşımamaktadır.

Kuraldaki bağlama noktalarından birisinin “taşıyıcının esas işyeri” ile örtüşmemesi hâlinde ise kural uygulanamaz olacaktır. İşte bir diğer sakınca ile de kuralın uygulanamamasında karşı karşıya kalınmaktadır. Zira MÖHUK m. 29’da kuralın uygulanamayacağı hâlde hangi hukukun uygulanacağını gösteren bir karine sevk edilmemiştir. Roma Konvansiyonu’nda da durum bu şekilde iken, Roma I Tüzüğü m. 5(1)’de MÖHUK ile benzer hükümler içeren kuralın uygulanmadığı hâlde taraflarca kararlaştırılan teslim yeri hukukunun uygulanacağı belirtilmiştir. MÖHUK’ta böyle bir

105 Burdurlu-Ahlat ‘Multimodal’ (n 69) 320; Rumeysa Partalçı, ‘Eşyanın Taşınmasına İlişkin Sözleşmelere Uygulanacak Hukuk Hakkındaki MÖHUK Madde 29’un Değerlendirilmesi’ (2017) 37(2) Public and Private International Law Bulletin 761, 775; Cemal Şanlı, ‘Uluslararası Kara ve Demiryolu Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk’ (Hukuk) 1989 9(2) Public and Private International Law Bulletin 47, 52; Cemal Şanlı, *Uluslararası Sivil Havacılık Davalarında Mahkemelerin Yargı Yetkisi ve Uygulanacak Hukuk* (Sivil Havacılık) (Kazancı Hukuk Yayınları 1992) 68; Tekinalp (n 11) 340; Pauknerova (n 85) 484.

106 Burdurlu-Ahlat ‘Multimodal’ (n 69) 320; Partalçı (n 109) 775; Şanlı ‘Hukuk’ (n 109) 52; Şanlı ‘Sivil Havacılık’ (n 109) 68; Tekinalp (n 11) 340; Pauknerova (n 85) 484.

107 Pauknerova (n 85) 484; Burdurlu-Ahlat ‘Multimodal’ (n 69) 320-321.

108 Ramberg ‘Unification’ (n 103) 5; Burdurlu-Ahlat ‘Multimodal’ (n 69) 330.

belirleme yapılmamış olması karşısında uygulanacak hukukun tespiti hususunda doktrinde farklı görüşlere yer verilmiştir.

İlk görüşteki yazarlara göre, taşıyıcının esas işyerinin kuralda yer verilen üç alternatif bağlama noktasından birisi ile örtüşmemesi hâlinde mahkeme, MÖHUK m. 29(3)'te belirtilen istisnâ kuralına göre en sıkı ilişkili hukuku tespit ederek onun maddî hukuk düzenlemelerini uygulamalıdır¹⁰⁹. Bizim de aynı görüşte olduğumuz diğer grup yazar ise, MÖHUK m. 29(2)'deki karinenin işlememesi hâlinde MÖHUK m. 29'un hiç uygulanamayacağı kanâatindedir¹¹⁰. Zira, MÖHUK m. 29(3)'te “*Hâlin bütün şartlarına göre eşyanın taşınmasına ilişkin sözleşmeyle daha sıkı ilişkili bir hukukun bulunması hâlinde sözleşmeye bu hukuk uygulanır*” şeklinde belirtilmektedir. Burada yer verilen istisnâ kuralının uygulanabilmesi için somut durumda önce aynı maddenin ikinci fıkrasına göre bir devlet hukukunun tespit edilmiş olması; fakat bu hukukun en sıkı ilişkili hukuk olmayıp daha sıkı ilişkili olduğu düşünülen bir başka devlet hukukunun bulunması gerekir¹¹¹. Şu hâlde, MÖHUK m. 29(2)'ye göre bir hukuk tespit edilememişse zaten, MÖHUK m. 29(3) de tatbik edilemeyecektir¹¹². Yani “*daha sıkı ilişkili bir hukukun bulunması*” önce karineye göre uygulanacak bir hukukun tespit edilmiş olmasına bağlıdır¹¹³. Karine uygulanamazsa, “*daha sıkı ilişkili bir hukukun bulunması*” da mümkün olmayacaktır¹¹⁴. MÖHUK m. 29'un uygulanamaması sebebiyle de MÖHUK m. 24'teki genel kural uyarınca uygulanacak hukuk tespit edilecektir¹¹⁵.

Ticarî veya meslekî amaçlı gerçekleştirilen sözleşmelerde MÖHUK m. 24'teki genel kural uygulandığında da hukuk seçiminin bulunmadığı veya geçersiz olduğu hâlde karakteristik edim borçlusunun esas işyeri hukukunun uyuşmazlığı çözen hukuk olması gerekir. Taşıma sözleşmelerinde karakteristik edim, taşıyıcının edimidir¹¹⁶. O hâlde yine bu karineye göre de taşıyıcının esas işyeri hukuku, daha sıkı ilişkili bir başka hukuk tespit edilmediği surette, ilişkiyi idare eden hukuk olacaktır. Tüketici-taşıtanın bir tarafını oluşturduğu eşya taşıma sözleşmesine, taşıyıcının esas işyeri hukukunun uygulanmasının ne kadar isabetli olacağına bu anlamda dikkat çekilmesi gerekir.

Eğer MÖHUK m. 24 kapsamında taşıyıcının esas işyeri hukuku en sıkı ilişkili hukuk değilse, diğer bir ifadeyle, ilişki ile daha sıkı ilişkili olduğu düşünülen bir başka devlet hukuku var ise MÖHUK m. 24(4) kapsamında bu hukukun uygulanması gerekir. Yine dikkat edilmelidir ki MÖHUK m. 24'ün

109 Bkz. Partalcı (n 109) 280; Şanlı, Esen ve Ataman-Figanmeşe (n 36) 378; Ekşi (n 79) 126-127.

110 Burdurlu-Ahlat ‘Multimodal’ (n 69) 324; Burdurlu-Ahlat ‘Değerlendirme’ (n 69) 606; Hatice Selin Pürselim, ‘Eşyanın Taşınmasına Uygulanacak Hukuku Düzenleyen MÖHUK Md. 29/II'deki Şartların Gerçekleşmemesi Halinde Uygulanacak Hukuk’ (Eşya Taşıma) iç VII. *International Multidisciplinary Congress of Eurasia – IMCOFE'19 (Antalya, 24-26 April 2019) Proceeding & Abstract Book* (2019) 303; Gümüslü-Tunçağıl (n 85) 259; Özel, Erkan, Pürselim ve Karaca (n 12) 478; Çelikel ve Erdem, (n 16) 458.

111 Aynı yönde bkz. Burdurlu-Ahlat ‘Multimodal’ (n 69) 324; Burdurlu-Ahlat ‘Değerlendirme’ (n 69) 606; Pürselim, ‘Eşya Taşıma’ (n 114) 303; Gümüslü-Tunçağıl (n 85) 259; Özel, Erkan, Pürselim ve Karaca (n 12) 478.

112 İbid.

113 İbid.

114 İbid.

115 İbid.

116 Pauknerova (n 85) 484; Partalcı (n 109) 775; Şanlı ‘Hukuk’ (n 109) 52; Şanlı ‘Sivil Havacılık’ (n 109) 68; Tekinalp (n 11) 340.

aksine, m. 26'da tüketici sözleşmesine uygulanacak hukuka dair kuralda daha sıkı ilişkili hukukun uygulanacağına dair bir istisnâ hükmüne yer verilmemiştir. Zira, daha sıkı ilişkili olduğu düşünülen bir hukuk var ise de tüketicinin mutad meskeni hukukunun önüne geçerek onun uygulanması istenmemiştir. Madde 26'da koşulları tarif edilen tüketici sözleşmelerinde tüketicinin en uygun şekilde mutad meskeni hukukuna göre korunabileceği düşünülmüştür¹¹⁷.

Özetle, MÖHUK m. 29, tüketici ilişkisi taşıyabilecek eşya taşıma sözleşmeleri dikkate alınarak formüle edilmiş bir kural değildir. Kural yakından analiz edildiğinde kanun koyucunun kuralı düzenlerken taşıma ilişkisinde taşıtan olan tarafın eşya taşıma sözleşmesini ticari olmayan bir sebeple akdedebileceğini öngörmediği anlaşılmaktadır. Kural daha ziyade tacirler arası düzenlenen eşya taşıma sözleşmeleri dikkate alınarak düzenlenmiş görünmektedir. Şu hâlde taşıma sözleşmelerinin tüketici sözleşmesine uygulanacak hukuka dair kuralın kapsamı dışında bırakılması hakkında MÖHUK m. 26'nın gerekçesinde yer verilen taşıma ilişkilerinin MÖHUK'ta zaten özel bir kural ile düzenlendiğine dair ifade pek karşılığını bulmamaktadır. MÖHUK m. 29'da eşya taşıma sözleşmeleri için özel bir kural mevcut ise de bu kural, düzenleniş biçimi itibarıyla, tüketici-taşıtanların durumunun da dikkate alındığı izlenimini uyandırmamaktadır. Şu hâlde, yabancılık unsuru içeren ve bir tarafının tüketici olduğu eşya taşıma sözleşmeleri açısından MÖHUK m. 26'nın ve MÖHUK m. 29'un yeniden değerlendirilmesi ve tekrar formüle edilmesi uygun olacaktır.

II. MÖHUK M. 26 VE MÖHUK M. 29'UN TÜKETİCİ-TAŞITANLARIN DURUMU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLEREK BU KURALLARIN YENİDEN DÜZENLEMESİNE DAİR ÖNERİ

MÖHUK'un, Roma Konvansiyonu ile Roma I Tüzüğü'nün konu hakkındaki yaklaşımı ayrıntıları ile değerlendirildiğinde, eşya taşıma sözleşmelerinin tüketiciye uygulanacak hukuk hakkındaki maddeden ıskat edilmiş olması, bu muamele için gerekçe olarak yer verilen argümanlar karşısında yeterince makul bir zemine oturmamaktadır¹¹⁸. *Ragno* tarafından Roma I Tüzüğü açısından asıl gerekçenin, taşımacılık sektörünün faaliyetleri sırasında tacirlerin birden fazla tüketici ile karşı karşıya kalmaları sebebiyle, kurulan her bir sözleşmede bu kişilerin mutad meskeni hukukuna tâbi olunmasının karmaşa yaratacağı endişesi olduğu bildirilmektedir¹¹⁹. Fakat yine yazar tarafından ifade edildiği üzere, bu durum birden çok pazarda faaliyet gösteren tüm tacirler için söz konusudur ve taşıyıcıların ayrıcalıklı tutulmasını gerektiren bir sebep bulunmamaktadır¹²⁰. Aynı sebeplerle MÖHUK m. 26'nın yaklaşımının yeniden değerlendirilmesi gerekir. Konu yeniden ele alınacak olursa, MÖHUK m. 26(4)'ün taşıma sözleşmelerinin tüketici sözleşmesine uygulanacak hukuka dair kuralın kapsamında olmadığına dair ifadesinin çıkarılması gerekecektir. Nitekim bu konuda İsviçre Federal Milletlerarası Özel Hukuk Kanunu¹²¹ m. 120'nin yaklaşımı örnek alınabilir. İsviçre Federal

117 Şanlı, Esen ve Ataman-Figanmeşe (n 36) 361; Güngör 'Düşünsel Temeller' (n 11) 123.

118 *Ragno* 'Contracts' (n 84) 166 para. 16.

119 *Ragno* 'Contracts' (n 84) 166 para. 16.

120 *Ragno* 'Contracts' (n 84) 166 para. 16.

121 İngilizce metni için bkz. <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1988/1776_1776_1776/en>, accessed 1 December 2024.

Milletlerarası Özel Hukuk Kanunu'nda eşya taşıma sözleşmeleri için düzenlenmiş özel bir hüküm bulunmamaktadır. Eşya taşıma sözleşmeleri, sözleşmeye uygulanacak hukuka dair genel kural olan m. 116'ya tâbidir. Ne var ki, bu Kanun'da m. 120 çerçevesinde tüketici sözleşmesine uygulanacak hukuk özel olarak düzenlenmiştir.

İsviçre Federal Milletlerarası Özel Hukuk Kanunu m. 120'de tüketici sözleşmesine uygulanacak hukukun belirlenmesi açısından hukuk seçimine izin verilmemiştir. Roma I Tüzüğü ile MÖHUK'ta yer verilen koşullara benzer koşullar taşıyan tüketici sözleşmeleri için ise, tüketicinin mutad meskeni hukukunun uygulanacağı belirtilmiştir. Yine kuralda bir istisnâ hükmü de yer almamıştır. Aynı zamanda, taşıma sözleşmelerinin veya başka bir spesifik sözleşme grubunun kuralın kapsamı dışında kalacağına dair bir ifadeye de yer verilmemiştir. Yani, İsviçre milletlerarası özel hukukunda, tüketici ilişkisi niteliği taşıyan eşya taşıma sözleşmeleri, m. 120 çerçevesinde tüketici sözleşmesine uygulanacak hukuka dair özel hükmün kapsamı içerisinde yer almaktadır.

İsviçre Hukuku'nun düzenlemesi örnek alınarak MÖHUK m. 26(4)'ten taşıma sözleşmelerinin hükmün kapsamı dışında tutulduğu ifadesi çıkarılması önerilebilir. Bu ifadenin çıkarılması yine de sorunun hâlli için tek başına yeterli gelmemektedir. Zira tüketici ilişkisi taşıyan eşya taşıma ilişkilerinde bu hâlde MÖHUK m. 26'nın mı yoksa MÖHUK m. 29'un mu uygulanacağı arasında bir tereddüt doğabilir. O sebeple MÖHUK m. 26'dan söz konusu ifadenin çıkarılması ile beraber MÖHUK m. 29'a da “*Bir tarafının tüketici olduğu eşya taşıma ilişkilerinde 26. maddedeki kural uygulanır*” şeklinde bir cümle eklenmesi önerilebilir. Zira, böyle bir hükmün eklenmesi ile hem MÖHUK m. 26'nın mı yoksa m. 29'un mu uygulanacağı tartışması hem de MÖHUK m. 29'daki objektif kuralın tüketici niteliği taşıyan eşya taşıma ilişkilerinde uygulanmasının getirdiği problemler bertaraf edilecektir.

SONUÇ

Uluslararası taşımacılıkta faaliyet gösteren taşıyıcıların önemli bir kısmı küresel ve bölgesel düzeyde çeşitli yavru şirketleri, acenteleri, brokerleri, alt taşıyıcıları bulunan büyük çaplı faaliyet yürüten tüzel kişilerdir. Bu kişiler ile çoğu hâlde tacirler, ticarî ürünlerinin taşınması için sözleşme ilişkileri kurmaktadır. Uluslararası taşıma sözleşmelerinin taraflarından bir kısmı ise bazen kişisel ya da ailevi sebeplerle eşya taşıtmak isteyen gerçek kişilerdir. Bu kişiler ile genellikle kurye taşımacılığında veya uluslararası taşınma eşyası taşımacılığında karşılaşılmaktadır. Taşıyıcıların bahsi geçen kişilerle akdettikleri sözleşmeler, pek çok devletin iç hukuk düzenlemeleri çerçevesinde tüketici işlemi muamelesi görmektedir. Eşya taşıyan bu kişiler yasal düzenlemeler çerçevesinde bazı haksız şartlardan ve muamelelerden korunmaktadır.

Milletlerarası özel hukuk açısından da tüketicilerin korunması gerektiği öngörülmüştür. Tüketicilerin, tarafı oldukları sözleşmelerde gerek bilgisizlikleri gerekse de pazarlık güçlerindeki zayıflık sebebiyle tacirin hukuk seçimi ya da uyuşmazlık çözüm yöntemleri konusunda tek taraflı tercihlerine boyun eğmek durumunda kalabileceği değerlendirilmiştir. Bu sebeple Türk hukukunda MÖHUK m. 26 çerçevesinde uygulanacak hukuk, MÖHUK m. 45 çerçevesinde ise yabancılık unsuru içeren

tüketici davalarında mahkemelerin yetkisi özel olarak düzenlenmiştir. Konu açısından MÖHUK m. 26'da tüketici sözleşmesine uygulanacak hukuk değerlendirilmiş olup bu hükümde ve hükmün iktibas edildiği Avrupa Birliği düzenlemelerinde taşıma sözleşmelerinin kapsam dışı tutulduğu görülmektedir. Bir tarafının üst paragrafta örnek verildiği gibi tüketici-taşıtan olduğu eşya taşıma sözleşmeleri açısından MÖHUK m. 26'nın tutumunun yeniden değerlendirilmesi ve düzenlenmesi gereğine işaret etmek gerekmiştir.

Öğretide orta/küçük ölçekli ticarî faaliyet yürüten tacirlerin dahi kimi hâllerde pek çok devlette operasyonlarını yürüten taşıma şirketlerine karşı taşıma akdinin hükümlerinin düzenlenmesinde etkinlik yönünden güçsüz konumda olabileceğinden bahsedilmektedir. Öte yandan kargo/kurye taşımacılığı çerçevesinde ticarî amaç dışında paketini, kolisini bir ülkedeki yerden bir başka ülkedeki yere taşıtmayı amaçlayan tüketici-taşıtanın küresel mercekte faaliyet yürüten taşıma şirketlerine karşı sözleşmenin düzenlenmesinde ne ölçüde pazarlık gücüne sahip olacağı şüphelidir. Çoğu hâlde tüketici-taşıtanın genel işlem koşulları içeren standart bir taşıma sözleşmesi veya konişmento, taşıma senedi gibi bir belge sunulmaktadır. Tüketici taşıtanın bu belgede yer alan hukuk seçimi, yetki kaydı veya tahkim kaydı üzerinde sözleşme anında dahi bilgisi bulunmadan metni imzalaması beklenmektedir. Bu bağlamda, tüketici taşıtanın konumu yeterince değerlendirilmeden taşıma sözleşmelerinin tüketici sözleşmesine uygulanacak hukuk hakkındaki hükmün kapsamından uzak tutulması sakıncalıdır.

Esasında taşıma sözleşmelerinin tüketici ilişkisi taşıyabileceği Kanun Koyucu tarafından öngörülmüş ve bu durum MÖHUK m. 26'nın gerekçesinde, Roma Konvansiyonu'nun hazırlık çalışmalarına dair metinlerde ve Roma I Tüzüğü'nün Önsözü'nde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, taşıma ilişkilerinin özel karakter taşıdığı ve uluslararası taşımacılığa dair konvansiyonların taşıma ilişkilerine uygulandığı belirtilmiştir. Bunun dışında kalan hâllerde de MÖHUK m. 29'un uygulandığı değerlendirilmiştir. Söz konusu argümanlar sırası ile değerlendirildiğinde uluslararası eşya taşıma ilişkilerinin özel karakter taşıdığı doğrudur. Taşımacılığı düzenleme altına alan uluslararası konvansiyonlar taşıyıcı ile taşıtan arasında belirli dengelerin korunmasını hedef edinen ilkeler çerçevesinde taşıyıcının sorumluluğunu düzenleme yoluna gitmiştir. Taşıma hukukuna dair iç hukuk düzenlemelerinde devletler de taşıyıcı-taşıtan ilişkisini çeşitli politikalar dahilinde dengede tutmaya çalışmıştır. Bununla beraber uluslararası konvansiyonlardaki ve iç hukuklardaki kurallar daha ziyade maddî hukuk politikaları çerçevesinde şekillenmiştir. Milletlerarası özel hukukun tüketiciyi korumak amacıyla izlediği politika ise maddî hukuk politikalarından farklıdır. Milletlerarası özel hukuk, tüketicileri temelde hiç bilmedikleri ya da kendi iradelerini pek de ortaya koyamadan imzalamak zorunda kaldıkları sözleşmede yer alan hukuk seçimi şartına göre esasında pek de istemedikleri bir hukuk düzeninin ilişkiye uygulanmasından korumak istemektedir. Bu koruma mekanizmasının tüketici ilişkisi niteliği taşıyan eşya taşıma sözleşmelerinden mahrum bırakılmasının nedenleri anlaşılmamaktadır.

Tüketici ilişkisi niteliği taşıyan eşya taşıma sözleşmelerine uluslararası konvansiyonların hâlihazırda uygulandığı mülahazası da tam olarak geçerli değildir. Zira çalışmada incelendiği üzere eşya taşıma sözleşmelerinden kaynaklanabilecek çok sayıda ihtilâf bu konvansiyonların kapsamına

girmemektedir. Konvansiyonların kapsamına girmeyen hâllerde Türk mahkemeleri MÖHUK'un düzenlemelerini uygulayacaktır. Mevcut durumda tüm eşya taşıma sözleşmelerine MÖHUK m. 29 tatbik edilecektir. Bu kuralda MÖHUK m. 26'da olanın aksine, hukuk seçimi hakkında herhangi bir sınırlandırmaya yer verilmemiştir. Diğer bir ifadeyle uluslararası taşıma konvansiyonlarının kapsamına girmeyen, MÖHUK m. 29'un uygulanacağı ilişkilerde de taraflar eşit müzakere yeteneğine sahip gibi düşünülerek hukuk seçimi hususunda bir tarafı koruyucu bir anlayış söz konusu değildir. Hukuk seçiminin bulunmaması veya geçersiz olması durumunda MÖHUK m. 29(2)'deki objektif kurala göre de uygulanacak hukuk tayin edilecek olursa taşıyıcının esas işyeri hukukunun uygulanması gerekir. Bu kuralda yer verilen irtibat noktalarının taşıyıcının esas işyeri ile eşleşmemesi hâlinde uygulanacak hukukun nasıl tayin edileceği belirsizdir. Bizim de katıldığımız görüşe göre, taşıyıcının esas işyeri ile kuraldaki diğer irtibat noktalarından birisi örtüşmezse, kural uygulanamaz hâle gelir. Böyle bir hâlde de MÖHUK m. 24'e göre uygulanacak hukuk tespit edilir. MÖHUK m. 24'te bulunan karakteristik edim karinesi işletildiğinde ise, yine taşıyıcının esas işyeri hukuku eşya taşıma sözleşmesini idare eden hukuk olacaktır. Tüketici-taşıyanlar açısından tamamen taşıyıcının esas işyeri hukukunun uygulanması sonucunun yerindeligi de kuşkuludur.

Şu hâlde, tüketici sözleşmesine uygulanacak hukuk hakkında düzenlemeler içeren MÖHUK m. 26'nın yabancılık unsuru içeren ve bir tarafının tüketici olduğu eşya taşıma sözleşmelerini kapsam dışında bırakmış olması, bu kuralın gerekçesinde yer verilen nedenler ile tam olarak makul bir zemine oturmamaktadır. Belirtilen sebeple, MÖHUK m. 26'nın taşıma sözleşmesine uygulanmaması hususu yeniden değerlendirilmeye muhtaçtır. Bize göre, MÖHUK m. 26(4)'ün, 26. maddenin taşıma sözleşmelerine uygulanmayacağına dair hükmünün yerindeliginin yeniden değerlendirilmesi gerekir. Bu bağlamda, ayrıca, uygulayıcılar açısından tereddüt yaratmaması için de eşya taşıma sözleşmesine uygulanacak hukuk hakkındaki m. 29'a da tüketici ilişkisi taşıyan eşya taşıma sözleşmelerine 26. maddenin uygulanacağına dair yeni bir hükmün eklenmesi önerilebilir. Nitekim İsviçre Federal Milletlerarası Özel Hukuk Kanunu'nda da taşıma sözleşmelerine uygulanacak hukuk özel olarak düzenlenmemiş ise de m. 120'de tüketici sözleşmesine uygulanacak hukuka dair hüküm tüketici ilişkisi niteliği taşıyan taşıma sözleşmelerine uygulanabilecektir. Zira, hükmün kapsamından taşıma sözleşmeleri çıkarılmamıştır

KAYNAKÇA

Adıgüzel B, *Taşıma Hukuku* (5. Bası, Adalet Yayınevi 2022).

Akipek Ş ve Kara İ, *Tüketici Hukuku Ders Kitabı* (2. Bası, Yetkin Yayınları 2023).

Aksoy S, '6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun Taşıma Hukukuna Müdahalesi' 2015 31(2) Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi 305-338.

Altınar Yolcu F Z, 'Tüketicinin Korunması Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Bu Gelişimin Türk Hukukuna Yansımaları' (2018) 24(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 1111-1124.

Arslan İ, *Milletlerarası Özel Hukukta Mutad Mesken Kavramı* (On İki Levha 2014).

Atamer K, '1924 Brüksel Sözleşmesi'nin Hükümleri, Türk Ticaret Kanunu'na Aynen Alındı mı?' (Brüksel) iç *Gündüz Aybay Armağanı* (Aybay Yayıncılık 2004) 179-202.

- Atamer Y M, 'Devletler Özel Hukukunda Tüketicinin Korunması' (Koruma) (1996) 55(1-2) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 421-447.
- Atamer Y M, 'Tüketici Hukukunun Gelişimi: Dünü, Bugünü ve Yarını' (Tüketici) iç Ebru Ceylan (ed), *Tüketicinin Korunması Semineri* (Türkiye Adalet Akademisi Yayınları 2007) 21-33.
- Ateş E, *Taşıyanın Sorumluluğunu Düzenleyen Konişmentolu Taşımalar Hakkında Bazı Kuralların Birleştirilmesine Dair 1924 Brüksel (Lahey) Konvansiyonunun Türk Hukukuna Etkisi* (Vedat Kitapçılık 2008).
- Avşar M, 'Eşya Taşıma Sözleşmelerinde MÖHUK Hükümleri Çerçevesince Hukuk Seçimi' iç Bilgin Tiryakioğlu, Mesut Aygün, A. Kübra Altıparmak Elmas, Cansu Kaya Ülken ve G. Banu Uslu Yiğit (edr), *Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Milletlerarası Özel Hukuk Kongresi (Eskişehir, 18-20 Ekim 2023) Kongre Bildirileri ve Tartışmalar* (Yetkin Yayınları 2023) 631-642.
- Aydın A, *CMR'ye Göre Taşıyıcının Ziya, Hasar ve Gecikmeden Doğan Sorumluluğu* (2. Bası, Arıkan Yayıncılık 2006).
- Aydoğdu M ve Kahveci N, *Tüketici Hukuku Dersleri* (Adalet Yayınevi, 2021).
- Backden P, *The Contract of Carriage: Multimodal Transport and Unimodal Regulations* (Routledge 2019).
- Baughen S, *Shipping Law* (6th Edition, Routledge 2015).
- Bayraktaroğlu Özçelik G, 'Yabancı Unsurlu Tüketici Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisinin Tayini' (2014) 63(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 833-878.
- Bokareva O, *Uniformity of Transport Law through International Regimes* (Edward Elgar Publishing 2019).
- Booyens H, 'The Liability of the International Carrier of Goods in International Law' (1992) 25(3) The Comparative and International Law Journal of Southern Africa 293-311.
- Briggs A, *Private International Law in English Courts* (Oxford University Press 2014).
- Burdurlu Ahlat Ö, 'Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un 29. Maddesi Kapsamında Multimodal Taşıma Sözleşmesine Uygulanacak Hukukun Değerlendirilmesi' (Değerlendirme) iç Sibel Özel ve Hatice Selin Pürselim Arning (edr), *Atipik Sözleşmelere Uygulanacak Hukuk* (2. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2024) 579-616.
- Burdurlu Ahlat Ö, *Multimodal Taşıma Sözleşmesine Uygulanacak Hukuk* (Yetkin Yayınları 2024).
- Burdurlu Ahlat Ö, 'Yabancılık Unsuru İçeren Eşya Taşıma Sözleşmelerinin Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun m. 26/4 Çerçevesinde Tüketici Sözleşmesine Uygulanacak Hukuka Dair Hükümlerin Kapsamı Dışında Bırakılmış Olması Üzerine Bir Değerlendirme' iç Yasemin Durak ve H. Gökçe Zabunoğlu (edr), *Tüketici Hukuku Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı* (Kırıkkale Üniversitesi 2024) 137-142.
- Can H, Ergene D, Şahan F Ç ve Öztürk E, *Milletlerarası Özel Hukuk* (7. Bası, Adalet 2025).
- Cavers D F, 'A Critique of the Choice-Of-Law Problem' (1933) 48(2) Harvard Law Review 173-207.
- Clarke M and Yates D, *Contracts of Carriage by Land and Air* (LLP 2004).
- Commentary on the Convention of 19 May 1956 Contract for the International Carriage of Goods by Road (CMR), ECE/TRANS/14 (Geneva 1975) <<http://www.unece.org/fileadmin/DAM/trans/doc/2006/sc1cmr/commentary.pdf>, accessed 10 October 2024.
- Consumer Policy: Principles and Instruments, Fact Sheets on the European Union (2024), <https://www.europarl.europa.eu/erpl-app-public/factsheets/pdf/en/FTU_2_2.1.pdf> accessed 19 December 2024.
- Cook W W, 'The Logical and Legal Bases of the Conflict of Laws' (1924) 33(5) Yale Law Journal 457-488.
- Chen Z, 'The Tango Between Art. 17(3) Brussels Ibis and Art. 6(4)(b) Rome I under the Beat of Package Travel Directive' (2021) 28(6) Maastricht Journal of European and Comparative Law 878-899.

- Çağa T, 'Enternasyonel Deniz Hususi Hukukunda Yeni Bazı Gelişmeler' (1977) 9(2) Bankacılık ve Ticaret Hukuku Dergisi 289-324.
- Çağa T ve Kender R, *Deniz Ticareti Hukuku-I* (16. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2010).
- Çalışkan Z, '5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un 26. Maddesine Göre Tüketici Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk' (2008) 28(1-2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 27-50.
- Çelikel A ve Erdem B B, *Milletlerarası Özel Hukuk* (18. Bası, Beta 2024).
- Demirkol B, 'Türk Milletlerarası Özel Hukuk Sisteminde Tüketicilere İlişkin Hükümlerin Kapsamı' iç Kemal Şenocak (ed), *Asoscongress Alanya 4. Uluslararası Hukuk Sempozyumu Tam Metin Kitabı* (Asos Yayınevi, 2018) 216-224.
- Dempsey P S and Milde M, *International Air Carrier Liability: The Montreal Convention of 1999* (McGill University Centre for Research in Air & Space Law 2005).
- Doğan V, 'Milletlerarası Özel Hukukta Zayıf Âkit Tarafın Korunması' (Koruma) (1995) 15(1-2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 21-42.
- Doğan V, 'Tüketici Akitlerine Uygulanacak Hukukun Tespiti' (Tespit) (1996) 5(1-2) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 153-179.
- Doğan V, Yılmaz A Ç ve Ayhan İzmirli L, *Milletlerarası Özel Hukuk* (9. Baskı, Savaş Yayınevi 2023).
- Eckardt T, Steger A, Rosing J, Dawson G W, Ylikantola T, Eckoldt J, Garcia L A, Schmitt M and Hinderling R, 'Multimodal Transport Including Cross-Border Road Haulage-Will the CMR Apply?' (2010) 2(3) European Journal of Commercial Contract Law 153-162.
- Ekşi N, 'Uluslararası Eşya Taşıma Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk' iç *Avrupa'da Devletler Özel Hukuku ve Yeni Türk Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un Akitler ve Ticaret Hukukuna İlişkin Hükümleri* (Legal Yayıncılık 2010) 125-209.
- Elçin D, *Milletlerarası Unsurlu Bireysel ve Toplu İş Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk* (Adalet Yayınevi 2012).
- Evtimov E and Payosova T, 'COTIF Uniform Rules Concerning the Contract of International Carriage of Passengers (CIV UR) and Goods (CIM UR)' in Peter Mankowski (ed) *International and European Business Law Series* (Nomos, Beck and Hart 2019) 1076-1178.
- Nomer E, *Devletler Hususî Hukuku* (23. Bası, Beta 2021).
- Gümüşlü Tunçağıl G, *Milletlerarası Özel Hukukta Sivil Hava Taşımacılığı Kazaları ve Taşıyıcının Hukuki Sorumluluğu* (Yetkin Yayınları 2016).
- Güner Özbek M D, 'Varşova ve Montreal Sözleşmelerinin Eş Zamanlı Uygulanması, Havayoluyla Yapılan Taşıma Sözleşmelerine Uygulanan Hükümler ve Türk Sivil Havacılık Kanunu'nun İç Taşımalara İlişkin Hükümlerinin Acil Revizyon İhtiyacı' (2016) 123 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 325-372.
- Güngör G, *Milletlerarası Özel Hukukta Tüketicinin Korunması* (Tüketici) (Yetkin Yayınları 2000).
- Güngör G, 'Tüketicinin Mutad Meskeni Hukuku "Düşünsel Temeller"' (Düşünsel Temeller) (2008) 57(2) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 115-133.
- Güngör G, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku* (5. Bası, Yetkin 2025).
- İrge Erdoğan B, 'Milletlerarası Özel Hukukta Deniz Yoluyla Yolcu Taşıma Sözleşmesine İlişkin Genel Değerlendirme' (2017) 37(2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 651-694.
- Jerman B, 'The Role of Maritime Transport in Conventions on Multimodal Transport' 2010 1(Numero Speciale) Il Diritto Marittimo 586-605.
- Jesser Huß H, 'Multimodal Transport' in Jürgen Basedow, Klaus J. Hopt, Reinhard Zimmermann and Andreas Stier (eds), *The Max Planck Encyclopedia of European Private Law Vol. II* (Oxford University Press 2012) 1186-1189.

- Johansson S O, *An Outline of Transport Law* (2nd Edition, Jure Förlag AB 2014).
- Joustra C, 'Cross-Border Consumer Complaints in Private International Law' (1992) 15(4) *Journal of Consumer Policy* 431-443.
- Köycü K, *Tüketicinin Korunması: Dün, Bugün, Gelecek* (Yetkin Yayınları 2023).
- Mandelbaum S R, 'International Ocean Shipping and Risk Allocation for Cargo Loss, Damage and Delay: A U.S. Approach to COGSA, Hague-Visby, Hamburg and the Multimodal Rules' (1995) 5(1) *Journal of Transnational Law & Policy* 1-40.
- Messent A and Glass D A, *Hill&Messent CMR: Contracts for the International Carriage of Goods by Road* (2nd Edition, Lloyd's of London Press Ltd. 1995).
- Ozanoğlu H S, 'Tüketici Sözleşmeleri Kavramı (Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Maddi Anlamda Uygulanma Alanı)' (2001) 50(1) *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 55-90.
- Özçelik G, 'Konışimentodan Doğan Kanunlar İhtilâfi' (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi 2007).
- Özel Ç, *Tüketicinin Korunması Hukuku* (8. Bası, Seçkin Yayınları 2023).
- Özel S, Erkan M, Pürselim H S ve Karaca H A, *Milletlerarası Özel Hukuk* (3. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2024).
- Özgenç Z, 'Milletlerarası Özel Hukukta Navlun Sözleşmesi' (Navlun) (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi 2014).
- Özgenç Z, 'Türk Hukuku'nda Navlun Sözleşmesine İlişkin Kanunlar İhtilâfi Meseleleri' (Meseleler) 2018 34(3) *Bankacılık ve Ticaret Hukuku Dergisi* 243-307.
- Öztekin Gelgel G, 'Topluluk Bünyesinde Hukukların Uyumlaştırılması ve Tüketicinin Korunması' (Koruma) iç *Prof. Dr. Nihal Uluocak'a Armağan* (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi 1999) 101-112.
- Öztekin Gelgel G, *Türk Devletler Özel Hukukunda Tüketici Akitlerine İlişkin Sorunlar* (Filiz Kitabevi 2000).
- Partalçı R, 'Eşyanın Taşınmasına İlişkin Sözleşmelere Uygulanacak Hukuk Hakkındaki MÖHUK Madde 29'un Değerlendirilmesi' (2017) 37(2) *Public and Private International Law Bulletin* 761-797.
- Pauknerova M, 'Presumptions, Escape Clauses and International Carriage of Goods Contracts' in Katharina Boele-Woelki, Talia Einhorn, Daniel Girsberger and Symeon Symeonides (eds), *Convergence and Divergence in Private International Law (Liber Amicorum Kurt Siehr* (Eleven International Publishing 2010) 481-495.
- Pesce A, 'The Contract and Carriage Under the CMR' in Jan Theunis (ed) *International Carriage of Goods by Road (CMR)* (Lloyd's of London Press Ltd. 1987) 1-18.
- Plender R and Wilderspin M, *The European Private International Law of Obligations* (3rd Edition, Sweet&Maxwell 2009).
- Proctor C, 'The Legal Role of the Bill of Lading, Sea Waybill and Multimodal Transport Document in Financing International Sales Contracts' (Master of Laws thesis, University of South Africa 1996).
- Pürselim H S, 'Eşyanın Taşınmasına Uygulanacak Hukuku Düzenleyen MÖHUK Md. 29/II'deki Şartların Gerçekleşmemesi Halinde Uygulanacak Hukuk' (Eşya Taşıma) iç *VII. International Multidisciplinary Congress of Eurasia - IMCOFE'19 (Antalya, 24-26 April 2019) Proceeding & Abstract Book* (2019) 300-307.
- Pürselim H S, 'Milletlerarası Özel Hukukta Tüketici Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk' (Uygulanacak Hukuk) iç Sibel Özel ve Mustafa Erkan (edr), *Milletlerarası Özel Hukukta Sözleşmesel Meseleler Konferansı Konferans Bildiri Kitabı* (On İki Levha Yayıncılık 2018) 73-93.
- Ragno F, 'Article 6: Consumer Contracts' (Contracts) in Franco Ferrari (ed), *Concise Commentary on the Rome I Regulation* (2nd Edition, Cambridge University Press 2020) 157-187.

- Ragno F, 'The Law Applicable to Consumer Contracts under the Rome I Regulation' (Consumer) in Franco Ferrari and Stefan Leible (eds), *Rome I Regulation: The Law Applicable to Contractual Obligations in Europe* (Sellier European Law Publishers 2009) 129-170.
- Ramberg J, 'Unification of the Law of International Freight Forwarding' (Unification) (1998) 3(1) *Uniform Law Review* 5-14.
- Ramberg J, 'Unification of Transport Law-Difficulties and Possibilities' (Possibilities) (2010) 2(Numero Speciale) *Il Diritto Marittimo* 813-818.
- Reese W L M, 'Conflict of Laws and the Restatement Second' (1963) 28 *Law and Contemporary Problems* 679-699.
- Rosaeg E, 'The Applicability of Conventions for the Carriage of Goods and for Multimodal Transport' (2002) 3 *Lloyd's Maritime and International Law Quarterly* 316-335.
- Selvig E, 'Through Carriage and On-Carriage of Goods by Sea' (1979) 27(2-3) *American Journal of Comparative Law* 369-390.
- Stone P, *Stone on Private International Law in the European Union* (4th Edition, Edward Elgar Publishing 2018).
- Sturley M F, 'Transport Law for the Twenty-First Century: An Introduction to the Preparation, Philosophy, and Potential Impact of the Rotterdam Rules' in Thomas D. Rhidian (ed), *A New Convention for the Carriage of Goods by Sea-The Rotterdam Rules* (Lawtext Publishing Limited 2009) 1-33.
- Şanlı C, 'Uluslararası Kara ve Demiryolu Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk' (Hukuk) 1989 9(2) *Public and Private International Law Bulletin* 47-53.
- Şanlı C, *Uluslararası Sivil Havacılık Davalarında Mahkemelerin Yargı Yetkisi ve Uygulanacak Hukuk* (Sivil Havacılık) (Kazancı Hukuk Yayınları 1992).
- Şanlı C, Esen E ve Ataman-Figanmeşe İnci, *Milletlerarası Özel Hukuk* (11. Bası, Beta Yayıncılık 2024).
- Tang Z S, *Electronic Consumer Contracts in the Conflict of Laws* (2nd Edition, Hart Publishing 2015).
- Tarman Z D, 'Milletlerarası Özel Hukukta Tüketicinin Korunması' (2019) 39(1) *Public and Private International Law Bulletin* 325-356.
- Tekinalp G, *Milletlerarası Özel Hukuk: Bağlama ve Usul Hukuku Kuralları* (Vedat Kitapçılık 2020).
- Tiryakioğlu B, *Taşınır Mallara İlişkin Milletlerarası Unsurlu Satım Akitlerine Uygulanacak Hukuk* (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1996).
- Toker A G, '5718 sayılı MÖHUK'ta Düzenlenen Tüketicinin Korunmasına Yönelik Hükümler' (2016) 81(3) *İzmir Barosu Dergisi* 11-74.
- Tompkins G N, *Liability Rules Applicable to International Air Transportation as Developed by the Courts in the United States* (Kluwer Law International 2010).
- Vitta E, 'The Impact in Europe of the American "Conflicts Revolution"' (1982) 30(1) *American Journal of Comparative Law* 1-18.
- Yetiş Şanlı K, *Taşıyıcının/Taşıyanın Sınırlı Sorumluluktan Yararlanma Hakkının Kaybı* (On İki Levha Yayıncılık 2008).
- Wilderspin M, 'Article 6: Consumer Contracts' in Ulrich Magnus and Peter Mankowski (eds), *European Commentaries on Private International Law (ECPIL) Vol. II (Rome I Regulation)* (Sellier European Publishers 2017) 453-490.
- de Wit R, *Multimodal Transport* (Lloyd's of London Press Ltd. 1995).